

Araştırma Makalesi

Zamansız ve Mekânsız Çalışma: Özel ve Kamusal Alan Kısılcındaki Akademisyen Kadınların Üretkenlik Krizi Üzerine Nitel Bir Araştırma

Burcu YERLİKAYA YARAN

Artvin Çoruh Üniversitesi

burcuyerlikaya@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4837-2834

Öz

Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün kadınları ücretsiz ev içi emeğin merkezine alması, istihdama katılan kadınların ikili bir emek sürecine maruz kalmalarına yol açmaktadır. Akademisyenliğin zamandan ve mekândan bağımsız çalışma ile zihinsel ve entelektüel üretkenlik gerektirmesi ise akademisyen kadınların emek sürecini daha da yoğunlaştırmakta ve üretkenlik krizine neden olmaktadır. Bu çalışmada, akademisyen kadınların ücretli ve ücretsiz emek faaliyetlerinin neden olduğu aşırı çalışmaya bağlı olarak yaşadıkları sorunların ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda 10 akademisyen kadınla yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Akademisyen kadınların aşırı mesai nedeniyle üretkenlik krizi, annelik ve zaman baskısı, özel ve kamusal alanda verimsizlik ve kariyer sorunları yaşadıkları anlaşılmıştır. Tüm bunlar akademisyen kadınların yaşam kaliteleri ve sağlıkları üzerinde olumsuz etkiye neden olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Cinsiyet ayrımcılığı, çifte mesai, ücretsiz ev içi emek, feminist politika
JEL Sınıflandırma Kodları: B54, J16, J71

Timeless and Spaceless Work: A Qualitative Research on the Productivity Crisis of Academic Women Gripped Between Private and Public Space¹

Abstract

The fact that gender-based division of labor puts women at the center of unpaid domestic labor causes women participating in employment to be exposed to a dual labor process. The fact that academia requires mental and intellectual productivity with work independent of time and space further intensifies the labor process of academic women and causes a productivity crisis. In this study, it is aimed to reveal the problems that academic women experience due to excessive work caused by paid and unpaid labor activities. In this context, in-depth face-to-face interviews were conducted with 10 academic women. It has been understood that academic women experience productivity crisis, maternity and time pressure, inefficiency in private and public spheres and career problems due to excessive overtime. All these causes a negative impact on the quality of life and health of academic women.

Keywords: Gender discrimination, double shift, unpaid domestic labor, feminist politics
JEL Classification Codes: B54, J16, J71

¹ Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 11.03.2024 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 14.02.2025

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Yerlikaya Yaran, B. (2025). Zamansız ve mekânsız çalışma: Özel ve kamusal alan kısılcındaki akademisyen kadınların üretkenlik krizi üzerine nitel bir araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 317-347. doi: 10.18074/ckuiibfd.1451009

1. Giriş

Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün kadınları ücretsiz ev içi emeğin merkezine alması, kadınların istihdama katılım kararları, istihdamda kalmaları ve kamusal alandaki verimlilikleri/üretkenlikleri üzerinde etkili olan en önemli faktörlerin başında gelmektedir. İstihdama katılan kadınlar, özel ve kamusal alanda ikili bir emek sürecine maruz kalarak görünen haliyle çifte mesai, örtülü hâlde ise birbiri içine geçmiş sayısız mesai yapmaktadır. Ücretsiz ev içi emek ve ücretli emeklerini bir arada sunan kadınların maruz kaldıkları ikili emek süreci; fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden pek çok zorlukla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Ücretsiz ev içi emeklerinin ağırlığı nedeniyle istihdama katıl(a)mayan veya istihdamdan çekilme kararı alan kadınların ise bahsi geçen sorunların yanı sıra ekonomik sorunlar yaşadıklarına da şahit olunmaktadır. Bununla birlikte ev içi emek, erkeklerden farklı olarak kadınların kariyerlerindeki ilerlemeyi büyük ölçüde yavaşlatmakta veya durdurmaktadır. Bu nedenle ücretsiz ev içi emek iktisadi ve toplumsal olarak her ne kadar görünmeyen bir emek türü olsa da esas olarak kadınların yaşam pratiklerinin doğrudan belirleyicisi olmaktadır. Bu bağlamda ev içi emek kadınlar için aslında oldukça görünürdür. Meslek ve statüden bağımsız olarak istihdama katılan kadınların ikili bir emek sürecine maruz kalmalarıyla verdikleri çetin mücadelenin kadınlar için en zorlu kısmı ise ücretsiz ev içi emeğin görünmezliği, öneminin kavranamaması ve kıymete değer bulunmamasıdır.

Hâlbuki kadın emeğinin bu görünmezliğine karşın kadınların ücretli ve ücretsiz emek faaliyetleri, kapitalizmin erken dönemlerinde olduğu gibi günümüzde de toplumsal üretime ciddi bir katkı sunmaktadır. Yaşamı üreten ve yeniden üretenler kadınlar olmasına rağmen sermaye bakış açısıyla değerli bulunan yegâne şey, ücretlendirilen ve yasal düzenlemelere konu olan emek ve emek sürecidir (Yaman, 2023, s. 19, 22, 26). Kadınların ücretsiz ev içi emeğinin açığa çıkarılmasında oldukça önemli katkıları bulunan kapitalist sistem eleştirileri, karşılıksız ev içi emeğin sermaye ilişkisinden ve kapitalist emek biçiminden ayrı bir emek biçimi olması gerektiğini açıklayabilmelerine rağmen bu emeği harcayanların neden kadınlar olduğunu ortaya koymada yetersiz kalmaktadır (Acar Savran, 2021, s. 60). Nitekim kadın emeğinin eşitsiz konumunun hâlihazırdaki devamlılığı; kadınların toplumsal konumunun analizinde politik ekonominin eleştirisinin yeterli olmadığını açıkça göstermektedir (Yaman, 2023, ss. 224-225). Patriyarkal (ataerkil) sömürü; kadınların ortak, özgül ve temel ezilmişliğini oluştururken (Delphy, 2012, s.110), kapitalist işbölümü ise patriyarkal eşitsizlik temelinde inşa edilmiştir (Yaman, 2023, s. 205). Bu nedenle patriyarka tarafından şekillendirilen ücretsiz ev içi emek, kadınların patriyarkal kapitalizm içindeki emek biçimlerini ve ilişkilerini belirleyen yegâne faktör olduğu için bu durumun patriyarkaya gönderme yapmadan açıklanamayacağı anlaşılmaktadır. Bunun en önemli nedeni, ücretsiz ev içi emek harcamak zorunda olan kadınların emek piyasalarına doğrudan dezavantajlarıyla katıldıklarının ya da hiç katılamadıklarının bilinmesidir. Özel alanın merkezinde yer alan kadınların kamusal alana dezavantajlarıyla katılmaları,

patriyarka ile kapitalizm ortaklığında oluşan ücretli/ücretsiz emek kıskacına takılmaları olarak da ifade edilebilecektir (Acar Savran, 2021, s. 60). Bu nedenle iktisadi ve toplumsal olarak üretken kabul edilmeyen ancak tüm dünyada ekonomik ve sosyal yaşamın devamlılığı için gerekli olan ücretsiz ev içi emeğin görmezden gelinemeyeceği açıktır (Yerlikaya, 2022, s. 65). Bu emek türü, kadınların istihdamdaki konumlarının en temel belirleyicisidir.

İktisadi açıdan bakıldığında, kadınların istihdama katılımlarının ikincil olarak görülmesine kaynaklık eden en önemli faktörlerin başında ana-akım ya da feminist literatürdeki kullanımıyla adam-akım iktisat olarak adlandırılan egemen iktisat anlayışının toplumsal cinsiyetinin olması gelmektedir. Bu nedenle feminist iktisat aracılığıyla, egemen iktisat anlayışlarının yapılandırılışındaki eril kodların açığa çıkarılması ve deşifre edilmesi önem kazanmaktadır (Işık ve Serdaroğlu, 2023, s. 10). Çünkü toplumsal üretimin temel yapı taşı ve sermaye birikiminin besleyicisi olmasına rağmen kadınların ücretsiz ev içi emeklerinin bir emek biçimi olarak kabul görmemesi, kadınların maruz kaldıkları ikili emek süreci/iş yükü sorununun kaynağını oluşturmaktadır. Bu nedenle patriyarkal ilişkilerin yanı sıra iktisadın toplumsal cinsiyetinin görünür kılınması önem kazanmaktadır. Kadınlar, erkeklerden farklı olarak cinsiyetleri nedeniyle özel ve kamusal alanda ayrımcılığa uğramakta ve ezilmektedir. Hartmann'ın (2012, s. 161) da ifade ettiği hâliyle, kadınların kadın olarak ezilmeleri, sermaye ve özel mülkiyetten ziyade patriyarkal ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Kadınların ücretli ve ücretsiz emeklerine dayalı yaşam pratiklerinin anlaşılabilmesi için egemen iktisat anlayışının üretken kabul etmediği ev içi emeğin görünür kılınması, bu görünürlük için ise cinsiyete dayalı işbölümünün patriyarkal kökenlerine bakılması gerekmektedir.

Kadınların ev içi emeğin merkezinde yer almaları, sınıfsal farklılıklarından bağımsız olarak bu emeklerine aile üyesi erkekler tarafından çeşitli şekillerde el koyulması manasına gelirken, bu durum, kadınların ortak ancak emek harcama biçimlerine göre farklı şekillerde bir mağduriyet yaşamalarına neden olmaktadır. Ev dışında ücretli işte çalışmayan, ücretsiz ev içi emek harcamanın yanı sıra ev dışında ücretli işte çalışan, ev eksenli çalışan ve esnaf ya da serbest meslek sahibi eşinin işyerinde çalışan kadınların emeklerine farklı şekillerde kısmen veya tamamen el konulmaktadır. Bu el koyma ile birlikte ona bağlı ortaya çıkan çeşitli ötekileştirme/dışlama/ikincilleştirme mekanizmaları ile baskı biçimleri, kadınları ezilen/sömürülen bir toplumsal grup olarak birleştirmektedir (Acar Savran, 2021, s. 57). Emek harcama biçimlerine göre yapılan ayırmda ücretsiz ev içi emek harcamanın yanı sıra ev dışında ücretli işte çalışan gruba dâhil olan akademisyen kadınlar, bu çalışmanın merkezinde yer almaktadır. Emek harcama biçimlerine göre emeklerine açık veya örtülü ve kısmen veya tamamen el konan kadınların ortaklaşan ve farklılaşan mağduriyetlerine, toplumun yüksek eğitilmiş kesimini oluşturan akademisyen kadınların kendi yaşam pratikleri çerçevesinden bakılması amaçlanmaktadır.

Ücretsiz ve ücretli emeğini bir arada sunan kadınların yer aldığı pek çok istihdam alanı olmasına rağmen akademisyen kadınların ikili emek süreçlerinin merkeze alınmasının bazı özel nedenleri bulunmaktadır. Kadınların evlilik ve çocuk sahibi olunmasıyla giderek artan ücretsiz emeklerine dayalı görünmeyen ve fazla yükleri; zihinsel, sanatsal veya entelektüel üretkenlik gerektiren mesleklerdeki üretkenliklerini ve verimlerini ciddi ölçüde etkilemektedir. Bu durumun en görünür olduğu istihdam alanlarının başında ise akademisyenlik gelmektedir (Coşar Çelik, 2023, s. 129). Üniversitelerde öğrencilere bilgi ve beceri aktarma görevlerinin yanı sıra akademik çalışmalarını yürütmekle görevli akademisyenler, bazen masa başında bazen de sahada çalışarak bu çoklu görevleri yerine getirmeye çabalamaktadır. Bu çaba, çoklu mekânlarda başlangıcı ve bitişi olmayan bir zaman dilimini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle akademisyenlik, mesaisiz ve mekândan bağımsız çalışma gerektirmektedir. Bu yönüyle akademisyenlik, bitmeyen mesaisi ve sınırları muğlak kapsamı ile kadın olma hâline benzetilebilecektir. Akademisyen kadınların özel ve kamusal alan kısılcacında zamansız ve mekânsız çalışma hâlleri, aşırı üretim kriziyle karşı karşıya kalmaları anlamına gelmektedir. Bu çalışma, özel yaşamları ve kariyerleri aşırı üretim krizi gölgesinde şekillenen akademisyen kadınların ücretli ve ücretsiz emek faaliyetlerini bir arada ele almaktadır. Akademisyen kadınların yaşadıkları aşırı üretim baskısı ve bu baskının doğurduğu sonuçlar, bizzat kendi biricik hikâyelerinden aktarılmıştır.

Çalışma, feminist araştırma yaklaşımı üzerine inşa edilmiştir. Feminist araştırmalar, toplumsal araştırmaların pek çoğunda baskın olan erkek hegemonyası perspektifine alternatif bir seçenektir. Bu araştırmalarda, kadınların öznel deneyimlerinin erkeklerden farklı olduğu varsayılırken, kadınlara söz hakkı verilmesi için çabalanmakla birlikte kültürel bir inşa sürecinin ürünü olan toplumsal cinsiyet, araştırmanın merkezinde durmaktadır. Bunun en önemli nedeni, feminist olmayan araştırmaların erkekleri referans noktası olarak almaları ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini verili kabul etmeleridir (Neuman, 2022, ss. 216-217). Ancak toplumsal cinsiyet rolleri ve bu roller üzerine inşa edilen cinsler arası işbölümü değişebilir ve kültürelidir. Bu nedenle feminist perspektifle ele alınan bu çalışmada, özel ve kamusal alan arasında sıkışan akademisyen kadınların yaşam pratikleri gözler önüne serilirken, bu rollerin değişimine katkı sunulması arzu edilmektedir.

Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün akademisyen kadınların aşırı üretim kriziyle karşı karşıya kalmalarına sebebiyet vermesine yapılan vurgu, diğer istihdam alanlarında çalışan kadınların üretken kabul edilmeyen emeklerinin görmezden gelindiği anlamını taşımamaktadır. Çifte mesai/işgünü, ücretli bir işte çalışan kadınların tamamı için geçerlidir (Hartmann, 2012, s. 190). Ancak akademisyenliğin kendi özelinde bitmeyen mesaisi, akademisyen kadınların mesailerini daha da yoğunlaştırmaktadır. Kadın emeğini yalnızca işgücü ile sınırlandıran sermaye ve egemen iktisat bakış açısından farklı olarak, ücretli işte çalışan tüm kadınların, özelde ise akademisyen kadınların sınırları muğlak ve çoklu

emeklerinin paha biçilemeyen değerine vurgu yapma maksadıyla oluşturulan bu çalışmanın üretken ve üretken olmayan emek ayırımına gitmeden bütünüyle kadın emeğine dikkat çekmesi ve ilgili literatüre özgün bir katkı sunması umut edilmektedir. Işık ve Serdaroğlu'nun (2023, s. 11) da ifade ettiği hâliyle, kadın çalışmalarının büyük çoğunluğunun halâ kadınları iktisadın nesnesi olarak ele almaları, literatürdeki boşluğun dolmasından ziyade derinleşmesine neden olmaktadır. Bu husus, çalışmanın ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuş ve kadını nesne konumuna indirgeyen ücretsiz ev içi emek tartışmaya açılarak akademisyen kadınların sürekli üretim dayatması gölgesinde şekillenen yaşam pratikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

2. Ana-akım ve Feminist İktisatta Kadın Emeği

Kadınlar, temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanabilmesi için hanelerde yaşamın üretimi ve yeniden üretimi faaliyetlerini kesintisizce sürdürmektedir. Bu faaliyetler; besin, temizlik, sevgi, ilgi ve bakım ihtiyacı çerçevesinde genişleyen sayısız işi ifade etmektedir. Temelde insan ve devamında toplumun bir üyesi ve üretici bir gücü olarak var olabilmek için bu yaşamsal ihtiyaçların karşılanması birincil önemdedir. Bu ihtiyaçları karşılayabilecek mal ve hizmetlerin ise büyük bir bölümü piyasada üretilmemekte, bu nedenle hane içinde kadınların ücretsiz emeğine ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınlar, hane içindeki ücretsiz emekleri aracılığıyla sermaye için emek gücünü üretmelerine ve yeniden üretmelerine, diğer bir ifadeyle sermayeye canlı emeği sağlamalarına rağmen mübadele değeri yaratmamakta, ürettikleri mal ve hizmetler bir meta özelliği taşımamaktadır (Yaman, 2023, s. 16). Kadınların yoğun mesailerine dayalı ücretsiz ev içi emeğin çıktılarının bir meta özelliği taşımaması ve kadınların ev içi emeğinin üretken kabul edilmemesi, egemen iktisat anlayışının bakış açısını yansıtmaktadır.

Ana-akım (adam-akım) iktisat, esas olarak eril anlamlar yüklü bir bakış açısına sahiptir. Toplumsal cinsiyet üzerine inşa edilen kültürel kavram ve değerler ile iktisadın (adam-akım) tanımlayıcı niteliklerini belirleyen değerler arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Eril tahakküme dayalı ve patriyarkal düzenin devam ettiği bir dünya düzeninde çoğunluğu erkekler tarafından inşa edilen egemen iktisat anlayışıyla piyasa davranışları gibi eril konular dikkate alınmakta; rasyonalite, otonomi, mantık gibi kültürel olarak erile bahsedilmiş özellikler ve davranışlarla iktisadın sınırları keskin bir şekilde çizilmektedir. Bu eril düzende kadına ise aile ve toplumsala ilişkin pratikler, bağlılık, duygusallık gibi toplumsal cinsiyet temelli kodlarla dişile indirgenen davranış ve özellikler uygun bulunmaktadır. Bu bağlamda kadın, eril toplumsal cinsiyetçi bir anlayışla küçümsenmekte ve doğrudan iktisadın dışına itilmektedir (Işık ve Serdaroğlu, 2023, s. 11). Bu nedenle ana-akım iktisatta kadın davranışlarının ve kadınlar tarafından yürütülen üretim faaliyetlerinin iktisat dışına itildiğini ileri süren feminist iktisat (Özkaplan, 2023, s. 141), iktisadi faaliyetlerin arka plânını oluşturan kadınların ücretsiz ev içi emeğinin önemini kavranabilmesi için önemli bir araç hâline gelmektedir.

Özbudun, Sarı ve Demirer (2007, ss. 8-9) patriyarkanın, iktisadi olarak açıklanacak bir kategori olarak ele alınmasından ziyade her türlü sömürü ilişkisini mümkün kılan, bu ilişkiyi sağlamlaştıran ve kendini her türlü sömürü formuna esnekçe uyarlayabilen tahakküm ilişkilerinin kavramsallaştırılmasının daha yerinde olacağını ifade etmektedir. Tahakküm ve sömürü ilişkileri arasında iktisadi veya tarihsel öncelik kurgusu yerine birbirini mümkün kılan iki sistemin ortaklığının irdelenmesi, daha kapsamlı bir değerlendirme yapabilmeyi mümkün kılmaktadır. Çünkü kapitalist sistem, biçimlendiği özgül coğrafya ve tarihsel konjonktürde, içinde cinsiyete dayalı eşitsizliği de barındıran pek çok eşitsizlik üzerine inşa edilmiştir. Sonrasında ise bu eşitsizlikler sahiplenilerek önce merkantil, sonrasında ise sınai temelli bir sömürü sistemine uyarlanarak dönüştürülmüştür. Toplumsal cinsiyet rollerinin kapitalizmin eseri olduğunun söylenmesi mümkün olmamakla birlikte, bu rollere dayalı eşitsizliklerin sistem tarafından sahiplenilerek yeniden üretildiğini ve biçimlendirildiğini ifade etmek gerekmektedir. Bu bağlamda, tarihsel döneme göre değişkenlik gösteren, birbiriyle etkileşim içinde kimi zaman birbirini besleyen, kimi zaman ise birbiriyle çelişen değişkenler içeren kapitalizm ve patriyarka arasındaki ilişkiye odaklanılması (Acar Savran, 2021, s. 59) daha geniş bir perspektif sunacaktır. Patriyarka, günümüz koşullarına uyarlanan dinamik bir sistem olarak kendini güncellemekte ve yeni üretim tarzına uyum sağlamaktadır. Kadınların istihdama katılımlarıyla yeni bir hâle evrilen cinsiyete dayalı işbölümü, bu yeni hâlinde kadınların daha fazla mesai yapmalarıyla ve çifte sömürüye maruz kalmalarıyla sonuçlanmaktadır.

Bu nedenle kadınların istihdama katılmaları hâlinde de büyük ölçüde değişmeyen ev içi üretim ve bakım emeği rolleri, patriyarkal ilişkilerin görmezden gelinemeyeceğini bir kez daha hatırlatmaktadır. Hartmann'ın (2012, s. 164, 177, 198) da ifade ettiği hâliyle; toplumun bütünü, üretim (ekonomik) ve yeniden üretim (insan) faaliyetlerine, yani insanlara ve şeylere bakılarak anlaşılabilir. Özel ve kamusal alan ayrımını kapitalizmin yarattığı verili kabul edilse dahi, kadınların neden özel alanın erkeklerinse kamusal alanın başat aktörleri olarak kabul edildikleri patriyarka göndermesi yapılmadan anlaşılabilir. Bu bağlamda erkeklerin kadınlar üzerindeki sistematik egemenliğini patriyarkal kapitalizm ortaklığında açıklayan ikili bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda, üretim/yeniden üretim ikiliğini aşan ve tarihselliği içinde patriyarka ile kapitalizmi kullanım değerini de kapsayacak şekilde buluşturan feminist iktisadi bakış açısıyla (Özkaplan, 2023, s. 139) akademisyen kadınların aşırı üretim krizi sorunları irdelenmeye çalışılacaktır.

3. Literatür Tartışması

Kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin hâlihazırdaki devamlılığı nedeniyle eğitim ve statüden bağımsız olarak ev içi üretim ve bakım emeği sorumluluklarının merkezinde durdukları bilinmektedir (Kılıç, 2019, s. 26). Kadınların hane içerisinde çocuk doğurmadan çocuk yetiştirmeye uzanan emek

etkinliği ile sermaye için geleceğin emek gücünü üretmeleri, esas olarak aile, aşk ve akrabalık ilişkileri üzerine inşa edilen ücretsiz ve karşılıksız emek aracılığıyla gerçekleşmektedir (Yaman, 2023, s. 172-173). Eril tahakküm, sevgi ve duygusal bağ temelinde gerçekleşen bu karşılıksız üretim üzerinde yükselirken, kadın emeğinin görünmezliği ise giderek bu ilişkiler içerisinde kaybolmakta ve derinleşmektedir. Ücretsiz ev içi emeğe dair işlerin ağırlıklı olarak istihdama katılmayan kadınlar tarafından yapıldığı ya da bu işlerin istihdama katılan kadınlar ve aile üyesi erkekler arasında dengeli bir şekilde bölüştürüldüğü varsayımlarına karşın istihdama katılım, eğitim ve statüden bağımsız olarak kadınların ücretsiz ev içi üretimin merkezinde durdukları gerçeği değişmemektedir. Kadınların istihdama katılmalarına rağmen azalmayan ev içi üretim ve bakım yükleri ile kamusal alan yükleri birleştiğinde ise ciddi bir aşırı üretim krizi yaşanması kaçınılmaz hâle gelmektedir. Yüksek eğitim ve statüye sahip akademisyen kadınlar, diğer istihdam alanlarında çalışan kadınlara benzer şekilde özel alandaki rol ve sorumluluklarından azade olamamaktadır. Nitekim Ergöl, Koç, Eroğlu ve Taşkın'ın (2012) akademisyen kadınların ev ve iş yaşamlarında karşılaştıkları güçlükleri inceledikleri çalışmaları, kadınların halâ yemek yapmak, bulaşık-çamaşır yıkamak gibi ücretsiz ev içi emeğe dair geleneksel işlerden birincil derecede sorumlu olduklarını, erkeklerin ise alışveriş yapma ve fatura ödeme gibi işleri üstlendiklerini ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların tamamı, günün büyük bir bölümünü ücretli ve ücretsiz çalışmayla geçirdiklerini ve ciddi bir üretim baskısı altında yaşamlarını sürdürmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Özellikle çocuk sahibi olanların akademik kariyerlerini/ücretli işlerini ikinci sıraya koydukları, toplum tarafından idealize edilen anneliği ise öncelikli kimlikleri olarak kabul ettikleri görülmektedir.

Türkiye'de akademisyenlik, diğer mesleklerden farklı olarak kadınlar için prestijli olmasının yanı sıra konforlu bir çalışma alanı sunan yegâne mesleklerden biri olarak görülmektedir. Ancak dışarıdan yüzeysel bir bakışı ifade eden bu yargılar, akademisyenliğin emek ve odaklanma gerektiren araştırmalar yapılmasını ve bilim üretme boyutlarını göz ardı eden bir yaklaşımla oluşturulmaktadır Bu yaklaşımla esnek zamanlı, tatil günleri fazla ve konforlu bir meslek olarak görülse de (Coşar Çelik, 2023, s. 129) akademisyen kadınların, akademik yaşamları ve ev içi üretim ve bakım emeği sorumlulukları bir arada değerlendirildiğinde, esas olarak diğer pek çok mesleğe kıyasla aşırı mesaiye maruz kaldıkları görülmektedir. Altıok ve Gürel (2018), bu aşırı mesainin en önemli nedeninin akademisyenlerin mesleklerinin yalnızca mesai saatleri içerisinde gerçekleşmemesinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Toplumsal bir algı olarak, haftanın belli gün ve saatlerinde verdikleri derslerden arta kalan zamanlarda işleri olmadığı ve bu bağlamda oldukça boş vakte sahip olduğu düşünülen akademisyenlerin, esas olarak bitmeyen ancak dışarıdan görülmeyen bir mesaileridir. Akademisyenlerin üniversite sınırları dışında da devam eden ve sınırları muğlak mesailerinin içinde; okuma, materyal hazırlama, araştırma, öğrenci danışmanlığı, diğer akademik hizmetler, yöneticilik, jüri görevleri, yayın hakemliği ve akademik yükselme için günümüzde giderek artan

ölçütleri yerine getirme gibi sayısız görev bulunmaktadır. Görev tanımlarının giderek muğlaklaşması ve mesleğin resmi mesai saatlerinin içine sığdırılamamasının yanı sıra akademisyen kadınların ev içi üretim ve bakım emeği sorumluluklarının aynı yoğunlukta devam etmesi, bu kadınların sayısız mesai nedeniyle aşırı üretim krizi yaşamalarıyla sonuçlanmaktadır (Altıok Gürel, 2018, s. 31, 37). Esneklik nedeniyle üniversitelerin akademisyenlerin iş-yaşam dengelerini sağlamalarında büyük bir katkı sunduğu varsayımlarına rağmen (Bayramoğlu, 2018, s. 1737) akademisyen kadınlar, unvanlarından bağımsız olarak ev içi üretim ve bakım emeği faaliyetlerinin büyük bir çoğunluğunu yürütmeye devam etmekte (Dikmen ve Maden, 2012: s. 244; Altıok Gürel, 2018, s. 31, 37) ve aksine iş-yaşam dengeleri giderek bozulmaktadır (Bircan ve Erdoğan, 2020, s. 177). Kısacası, akademisyenliğin mekânsal ve zamansal sınırının olmayışı ile toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün kadınlara dayattığı rol ve sorumlulukların ağırlığı birleştiğinde, akademisyen kadınların özel ve kamusal alan sınırını koruyabilmeleri oldukça güç hâle gelmektedir (Bayramoğlu, 2018, s. 1722). Nitekim araştırmaya katılan kadınların tamamı, akademisyenlik ve kadınlığın bitmeyen ve iç içe geçmiş sayısız mesaisine vurgu yapmakta, kamusal alanda özel alandaki rollerini, özel alanda ise kamusal alandaki rollerini düşündüklerini ve bu nedenle verimsizlik ile birlikte suçluluk hissettiklerini ifade etmektedir.

Akademide çalışma mekân ve saatlerinin esnek oluşu, akademisyenliğin en önemli avantajlarından biri olarak görülmekle birlikte bu avantajı yaşayanlar ağırlıklı olarak erkeklerdir (Sağlam, Tan ve Çağlayan, 2013, s. 73, 80). Esneklik, akademisyenlerin istediği zaman istediği şeyleri yapma özgürlüğünden ziyade özellikle kadınların daha uzun süreler çalışmasına ve aile hayatının bundan olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır (Bayramoğlu, 2018, s. 1737). Özellikle akademisyen kadınların çocuk sahibi olduktan sonra sorumluluklarının arttığı, eş desteği olsa bile sorumluluğun büyük oranda kadında olduğu, bu durumun ise akademisyen kadınların iş-yaşam dengelerini kurmakta zorlanmalarına yol açtığı anlaşılmaktadır. Akademisyen kadınlar, doğum ve çocuk bakımı nedeniyle işinden ayrılmak ve mesleğe ara vermek zorunda kalabilmektedir (Sağlam vd., 2013, s. 73, 80).

Ev içi üretim ve bakım emeği faaliyetlerinin merkezinde duran akademisyen kadınların; anne, eş ve akademisyen kimliklerinin iç içe geçmesi, rol çatışmalarına da neden olmaktadır (Ehtiyar, Solmaz ve Üst Can, 2019, s. 309). Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün dayattığı kadınlığa içkin rol ve sorumlulukların bitmeyen mesaisi ile akademisyenliğin bitmeyen mesaisinin birleşimi ve kadın, eş, anne ve akademisyen kimlikleri arasında yapılan hızlı geçişler, yaşanan rol çatışmalarının şiddetini artırmaktadır. Akademisyen kadınların hem mesleki hem de kadınlığa içkin görevleri yerine getirmeye çabalamaları rol çatışmalarının yanı sıra her an zihinsel veya fiziksel çalışmaya maruz kalarak üretkenlik krizi yaşamalarına da neden olmaktadır. Nitekim araştırmaya katılan akademisyen kadınların bahsi geçen çoklu kimlikler ve görevler arasında hızla geçiş yaptıklarını

ve sayısız mesaiye maruz kaldıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Toplumsal bakış açısıyla esnek çalışma saatleri nedeniyle yeterince boş vakte sahip ve şanslı olduklarının düşünüldüğünü ancak esnekliğin aslında yoğun bir çalışma temposuna neden olduğunu dile getiren akademisyen kadınlar, aile üyesi erkeklerin de toplumsal bakış açısıyla ortaklaştığını dile getirmektedir. Akademisyen kadınların esnek çalışmaları, iş yüklerini artırmaktadır.

Ücretsiz ev içi emek ve ücretli emek olarak çifte mesaiye maruz kalan akademisyen kadınların en sık dile getirdiği olumsuzluklardan biri, yaşadıkları zaman baskısıdır. Cinsiyet ve statünün akademik çalışmalar ve aile içi ilişkiler üzerindeki etkisine bakıldığında, kadınların çalışmaları nedeniyle ailelerine, aileleri nedeniyle ise çalışmalarına istedikleri zamanı ayırma konusunda sorun yaşadıkları görülmektedir (Sağlam vd., 2013, s. 20). Araştırmaya katılan akademisyen kadınların benzer şekilde zaman baskısına yaptıkları vurgu dikkat çekicidir. Özel ve kamusal alan kısıcında yaşadıkları zaman baskısı nedeniyle ailelerine veya çalışmalarına ayıracakları zaman konusunda tercih yapmak zorunda kaldıklarını dile getiren akademisyen kadınlar, çoğunlukla tercihlerini ailelerinden yana kullanmak zorunda hissetmekte ve kariyerlerinde erkeklerin gerisinde kalmaktadırlar.

Akademisyen kadınların yaşadıkları rol çatışmalarının kaynaklarından biri olan anneliğe dair yapılan toplumsal baskı ise kadınların kimi zaman suçluluk ve yetersizlik hissi yaşamalarına kaynaklık etmektedir. Patriyarkanın bir ürünü olan toplumsal cinsiyet rolleri algısı, meslekten bağımsız olarak kadınların önceliklerini özel alan ve aile ile sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda işe ilişkin sorumluluklar akademisyen kadınlar için ikinci plânda kalırken, akademisyen erkekler için ise böyle bir kısıt bulunmamaktadır. Akademisyen erkeklerin işte ve evde geçirdikleri süreler ile evde de işe ilişkin rollerin yerine getirilmeye devam edilmesi bakımından daha olumlu koşullara sahip oldukları gözlemlenmektedir. Erkeğin uzun saatler işyerinde kalması veya evde işle ilgili çalışmaya devam etmesi normal kabul edilirken, benzer bir durumda akademisyen kadınlar özel alanı ve ailesini ihmal etme suçlamasıyla karşı karşıya kalabilmekte, bu suçlama olmasa dahi kendileri böyle bir suçluluk duygusuna kapılabilmektedir. Bu çerçevede, kadınların evde işe ilişkin çalışmaya devam ederek işin aile alanına geçmesine izin verdiği düşünülmekte ve bu durum, iş-aile çatışmasının yaşanmasında etkili olmaktadır (Bayramoğlu, 2018, s. 1737). Yıldız (2018, s. 38) ve Erzeybek ve Gökçearslan Çiftci'nin (2019, s. 74) çalışmaları da kadınların evde akademik çalışmalarına devam ettiği zamanlarda anne ve eş sorumluluklarının yerine getirilememesinden duydukları endişeyi gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda akademisyen kadınların "iyi anne" ve "ideal eş" olma rollerinden dolayı vicdani sorumluluk baskısı altında kalarak yönetim pozisyonlarında mesai harcamak istememeleri ve bu pozisyonlara mesafeli durmaları da sık karşılaşılan bir durumdur (Suğur ve Cangöz, 2016, s. 106). Nitekim görüşülen akademisyen kadınların tamamı, özellikle çocuğunu ve ailesini ihmal ettikleri düşüncesi ya da edecekleri korkusuyla hissettikleri baskı, suçluluk ve yetersizlik duygusuna vurgu yapmaktadır. Özel ve

kamusal alan arasındaki sıkışan akademisyen kadınlar, öncelikli olarak ücretsiz ev içi emeğe dayalı faaliyetleri yapabilmeyi, sonrasında ise ücretli emeğe dair gereklilikleri asgari olarak yerine getirebilmeyi hedeflemektedir.

Akademisyen kadınların ücretsiz ev içi emeği merkeze almaları ise şüphesiz akademik hiyerarşideki basamaklarda uzun süreli duraksamalar yaşamalarına veya kesintilere neden olmaktadır. Özellikle doktora sonrası yerleşilebilecek ve ilerlenebilecek kadrolar için aranan asgari yayın şartı gibi akademik kriterler, bu kadrolarda yaygın olarak kadınların erkeklerin gerisinde kalmalarına neden olurken bu durum, kadınların ücretsiz ev içi emekte daha fazla zaman geçirmelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Şentürk, Ayyıldız Ünnü ve Kesken'in (2017, s. 879) araştırması da akademisyen kadınların akademisyen erkeklere göre ücretsiz ev içi emeğe çok daha fazla zaman harcadıklarını doğrulamaktadır. Avcil (2021, s. 1019) ise, evli ve çocuklu akademisyen kadınların iş yüklerinin bekâr ve çocuksuzlara göre daha da arttığını vurgulamaktadır. Kadınların ev içi emek yüklerinin ağırlığı akademiye harcadıkları zamanın azalmasına ve/veya mesleğe ara verilmesine neden olmaktadır. Akademide cinsiyete göre çalışma süreleri ve kariyer kesintileri incelendiğinde, kadınların doktora ve kariyerlerine doğum ve akademik yükselme gibi nedenlerle erkeklerden daha yüksek oranda ara verdikleri görülmektedir (Sağlamer vd., 2013, s. 56, 69, 81). Nitekim görüşülen akademisyen kadınların tamamı, ücretsiz ev içi emeğe ayırdıkları zamanın akademik çalışmalara ayırabildikleri zamandan çok daha fazla olduğunu dile getirmekte, bu durumun ise lisansüstü eğitime devam etmelerinde, bu eğitimi süresi içerisinde tamamlamalarında ve yükselmelerinde en önemli engel olduğunu belirtmektedir. Akademisyen olmamalarına rağmen eşlerinin lisansüstü eğitime devam ettiklerini ancak ücretsiz ev içi emeğin ağırlığı ve toplumsal beklentiler nedeniyle kendilerinin bunu gerçekleştiremediklerini ifade eden akademisyen kadınlardan bazılarının başarısızlık duygusu ile birlikte çeşitli psikolojik sorunlar yaşadığı da anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, erkek bir meslektaşla benzer zamanlarda başlanan lisansüstü eğitimi erkeklerin hızla tamamlamalarına karşın kadınların bu eğitimi çok uzun zamanda tamamladıkları veya bırakmak zorunda kaldıkları da görülmektedir. Bu bağlamda akademisyen kadınlar cinsiyetleri nedeniyle özel ve kamusal alanda açıkça fırsat eşitsizliği ile karşı karşıya kalmaktadır.

4. Metodoloji

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Nitel araştırma yöntemleri, özellikle sosyal bilimler alanında yaygın olarak kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerde, doğa bilimlerindeki gibi değişkenlerin kontrol altına alınması ve sınırlandırılması neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle insan ve insana özgü olan davranışların sınırlı kalıplar yerine esnek bir anlayışla incelenmesi gerekmektedir. Nitel araştırmalar, bu esnekliği sağlayan yöntemler içererek araştırmacılara kolaylık tanımaktadır (Demir, 2017, s. 287).

Çalışmada, insanların anlaşılabilmesi için kullanılan en güçlü yöntemlerin başında gelen görüşme tekniğine başvurulmuştur. Bu teknik, insanların gerçekliğe ilişkin algılarını, tanımlamalarını ve gerçeği inşa edişlerini kavrayabilmek için etkili bir yoldur (Punch, 2020, ss. 165-166). Görüşmelerden yarı yapılandırılmış görüşme tercih edilerek yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, soruların önceden belirlenmek suretiyle katılımcılara sorularak derinlemesine bilgi edinilmesini sağlamaktadır (Berg ve Lune, 2019, ss. 121-123). Bununla birlikte, feminist bakış açısı çerçevesinde hazırlanan bu çalışma, doğası gereği yarı-yapılandırılmış görüşmenin yapılması için oldukça uygundur. Feminist bakış açısı geleneksel görüşmeyi; eril özellikleri vurgulayan, duyarlılığı, duygusallığı ve kültürel olarak dişil görülen diğer özellikleri dışlayan eril bir kültürde yerleşmiş eril bir paradigma olarak görmektedir. Bu nedenle feminist araştırmalar, görüşmeyi belirli bir biçimde yeniden tanımlamaktadır (Punch, 2020, s. 134, 169). Görüşmeci ve katılımcılar arasındaki statü farkını/hiyerarşik ilişkiyi en aza indirerek çoğu zaman biyografik açıdan önemli meseleler üzerinde yürütülen bir sohbetle iki tarafı eşitlemeyi başaran bu yeniden tanımlama, verilerin zenginleşmesini sağlamaktadır (Denzin ve Lincoln, 1994, p. 354).

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi seçilmiştir. Bu yöntemde, çalışma evreninden rastgele değil, bireylerin/öğelerin belli özelliklerinden dolayı seçim söz konusudur. Çalışılması plânlanan evrenin çok geniş olduğu ve araştırmacının çalışılan evrendeki tüm öğelere ulaşmasının mümkün olmadığı durumlarda olasılıklı olmayan örnekleme yöntemleri tercih edilmektedir. Olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinde, araştırmacı örnek için belirleyeceği bireylerle/öğelerle ilgili ölçütleri kendisi belirlemektedir (Böke, 2017, s. 122, 125). Bu bağlamda çalışmanın evrenini Türkiye'deki üniversitelerde çalışan akademisyen kadınlar, örneklemini ise evli ve/veya çocuk sahibi ve evlilik deneyimi yaşamış akademisyen kadınlar oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılırken, araştırmacılar bu evreni temsil eden bireyleri/öğeleri seçmek için bunlarla ilgili özel bilgilerini veya uzmanlıklarını kullanmaktadır (Berg ve Lune, 2019, s. 67). Bununla birlikte, ilgili literatür göz önünde bulundurulduğunda, özellikle evli ve/veya çocuk sahibi kadınların emeklerine erkekler tarafından el konulduğunun (Delphy, 2012) ve ikili iş yüküne daha yoğun maruz kaldıklarının bilinmesinden hareketle bu yönteme başvurulmuştur. Evren içerisinden bu özelliklere sahip 10 akademisyen kadın ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Evli-çocuklu, evli-çocuksuz, boşanmış-çocuklu ve boşanmış-çocuksuz olmak üzere evlilik deneyimi yaşamış ve hâlihazırda yaşamakta olan kadınlardan çocuk sahibi olan ve olmayanların cevaplarının ne ölçüde farklılaşacağı hususu merkeze alınmış, bahsedilen farklı demografik kombinasyona sahip akademisyen kadınlar ile görüşülmüş, bu bağlamda verilerin çeşitlendirilmesine ve kıyaslama yapılmasına gayret gösterilmiştir. Veriler tekrar etmeye başladığında görüşmeler sonlandırılmıştır. Şahıs ve çalışılan kurum isimleri gizli tutulmuştur. Görüşmelerin kalitesinin artırılması, zamanın verimli kullanılması ve detayların gözden kaçma ihtimâlinin ortadan kaldırılması için görüşülecek kişilerin rızaları dâhilinde ses kayıt cihazı

kullanılmış ve görüşmeler kaydedilmiştir. Görüşmeler 01.12.2023-15.03.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. İlgili görüşmelerin yapılabilmesi için Artvin Çoruh Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 10.11.2023 tarihinde E-18457941-050.99-113097 sayılı etik kurul raporu alınmıştır.

5. Bulgular

Araştırmadan elde edilen bulgular 6 başlık altında gruplandırılmıştır. Başlıklar, sorulan sorularla bağlantılı olarak oluşturulmuştur. Başlıklar ve sorular, kadınları ücretsiz ev içi emeğin merkezine alan cinsiyete dayalı işbölümünün kadınların istihdama katılmaları hâlinde neden olduğu ikili emek süreci ve feminist literatür merkeze alınarak hazırlanmıştır.

Elde edilen bulguların analizinde betimsel analiz kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 243). Betimsel analiz yönteminde veriler, görüşülenlerden elde edildiği şekilde değiştirilmeden alıntılar şeklinde aktarılmaktadır (Demir, 2017, s. 313). Alıntılar, ilgili literatürle desteklenmiştir. Alıntılar sunulurken katılımcıların yaş, eğitim durumu, medeni durum ve çocuk sahipliğine ilişkin demografik bilgilere yer verilmiştir. Araştırmaya katılanların yaşları 36-44 arasında değişmektedir. Katılımcıların 8'i evli, 2'si boşanmıştır ve 3'ünün çocuğu yoktur. Katılımcılar; öğretim görevlisi, doktor öğretim üyesi ve doçent kadrolarında görevlerine devam etmektedir.

5.1. Zaman ve Mekândan Bağımsız Çalışma: Kadın ve Akademisyen Kadın Olmanın Mesaisizliği

Çalışan kadınların, daha özelde ise akademisyen kadınların işyerindeki verimlerini ve yaşam kalitelerini doğrudan etkileyen en önemli faktörlerin başında; medeni durum, çocuk sahibi olma ve eşler arasındaki görev paylaşımı gelmektedir (Demir, 2018, s. 202). Bu faktörlerin akademisyen kadınların verimleri ve yaşam kaliteleri üzerinde doğrudan etkisinin olması, esas olarak ücretsiz ev içi emek faaliyetlerinin geleneksel olarak kadınların sorumluluğunda olduğunun bir göstergesidir. Özellikle evli ve/veya çocuk sahibi akademisyen kadınların özel alana dair sorumlulukları katlanarak artmakta, bu durum ise özel ve kamusal alan arasında sıkışarak aşırı mesaiye maruz kalmalarına neden olmaktadır. İstihdama katılan kadınların maruz kaldıkları çifte mesainin, akademisyenliğin zamansız ve mekânsız bir çalışma gerektirmesi nedeniyle akademisyen kadınlarda kimi zaman üçüncü veya dördüncü mesaiye dönüştüğü görülmektedir. En nihayetinde bu durum, kadın ve akademisyen kadın olmanın mesaisizliği olarak adlandırılabilir:

“Akademisyenlik gecesi-gündüzü, hafta içi-hafta sonu olmayan bir meslek. Zaman ve mekân yok. Yarın dersim yok o hâlde boşum gibi bir şey değil bu. Bir de sadece masa başında hazırlanmıyor çalışmalar. Sahaya çıkıyorsun, bazen bir yerde kahve içerken aklına bir şey geliyor, açıyorsun bilgisayarını yazıyorsun. Kafa hep yoğun.

Kadın olmak gibi aslında. Bu anlamda kadınlık ve akademisyenlik benzer bence. Erkeklerin tek işi yaptıkları meslek.” (36, Doktora, Evli, Çocuğu Yok)

Kadınlar çocuklarını büyütürken, eşlerinin ertesi gün sağlıklı ve zinde işe gitmesini sağlayacak mal ve hizmetleri üretirken ve hastalara ve yaşlılara bakarken, kısacası yaşamı üretirken, tüm bu işleri doğalarına içkin bir özellikleri ve kadınlığın bir uzantısıymış gibi karşılıksız yapmaktadır (Yaman, 2023, s. 33). Bu bağlamda kadın olmak, eş zamanlı olarak pek çok kimliğin iç içe geçmesi anlamına gelmektedir. Akademisyen kadınların özel alandaki kadın, eş ve anne kimlikleri ile kamusal alandaki akademik kimliklerine, lisansüstü eğitimlerine devam etmeleri hâlinde bir de öğrenci kimliği eklenmektedir. Kısacası, akademisyen kadınlar aynı gün içerisinde eş, anne, öğretmen ve öğrenci kimlikleri arasında sık sık geçiş yapmaktadır. Tüm bu farklı kimliklerin bir kişiye yüklenmesi ise rol çatışmalarına neden olmaktadır:

“Çocukları okuldan alıp eve bıraktığım anda diyorum ki; ‘evet benim ikinci mesaim başladı’. İkinci mesaimde kendimi ev hanımı gibi hissediyorum. Gün içinde diyorum ki derse giriyorsam, evet şu an bir görev icabı hocalık yapıyorum. Doktorayla ilgili bir çalışma yapıyorsam; ‘evet ben şu anda öğrenci moduma girdim’ diyorum. Hepsinden sıyrılıp eve girdiğim anda; ‘ben şu an ev hanımıyım’ diyorum. Farklı roller var. Bu roller fazlasıyla çatışıyor. Gece 10’dan sonra çocuklar yattıktan sonra ikinci mesaimin aslında üçüncü mesaisine geçiyorum artık öğrenci mesaisi. Artık gece 2, 3, 4. Abartmıyorum günlük rutinim hep böyle.” (41, Doktora, Evli, Çocuk Sahibi)

“Çalışan bayan 3 görevin oluyor. Çalışan bir bayansın, ev hanımı görevin var, bir de ayrıyeten akademik görevlerin var. Tekrar öğrenci oluyorsun. Yani (lisansüstünü) tamamlasan bile bizde bitmiyor. Yeni makaleler olsun, seminerler olsun. Daha büyük yoğunlukla geliyor aslında devamında.” (44, Yüksek Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

Kadınların ücretsiz ev içi emeklerine dayalı iş yükü, kadınların insani potansiyellerini gerçekleştirmelerinin önündeki en büyük engellerden biridir (Yaman, 2023, s. 16). Esnek çalışılmasına olanak tanıyan akademisyenliğin geleneksel olarak daha fazla boş vakit sağladığı düşünülse de (Coşar Çelik, 2023, s. 129) esas olarak, mekâna ve zamana bağlı mesaili işlerde çalışan kadınlar, akademisyen kadınlardan daha fazla boş vakte sahip olma ve hobilerine daha fazla vakit ayırabilme imkânlarına sahiptir (Demir, 2018, s. 206). Akademisyenlerin zamana göre esnek çalışmaları bazı durumlarda avantaj yaratıyor gibi gözükse de bu esneklik kimi zaman dezavantaja dönüşmektedir:

“Akademisyen olmanın getirdiği dezavantaj eve iş götürmek bence. Çocukları uyuttuktan sonra bilgisayarı açmak, bir kere daha kafamı toparlayıp kaldığım yerden çalışmalara devam etmek beni çok yoruyor. Geç yatıp erken kalkmak zorundayım. Bazen diyorum bu bilgisayarı eve götürme. Ya da bugün bu kitabı eve

götürme. Sonra da diyorum ki; 'ya çocuklar erken yatarsa?' Belki orada 1 saat bir boşluğum olur." (37, Doktora, Evli, Çocuk Sahibi)

"Gece 12'ye kadar mesaim devam ediyor. Bizim iş, mesaisiz bir iş, zamanı yok. Tatile gidiyorsun, bilgisayar yanında gidiyorsun. Kadın olmanın da mesaisi yok, akademisyen olmanın da mesaisi yok. Gece 1'le 3 arası hangi kadın, akademisyen olmayan kadın kalkar ders veya sunum hazırlar? Akademide zaten 8-5 gelmeni gerektiren bir şey yok. Keşke gelsek de sonrasında boş olsak. Esneklik iyice dezavantaja dönüşüyor." (42, Doktora, Evli, Çocuk Sahibi)

"Kadının bir sorumluluğu var, yani ev hayatı var. Sosyal hayatı var. Yani eve gittiğimizde de mesaimiz devam ediyor, sorumluluklarımız var. Dolayısıyla kadın olmak, hele ki akademisyen olmak hem işyerinde hem ev hayatında maalesef yoğun zamanlar geçirmene sebep oluyor." (45, Doktora, Evli, Çocuğu Yok)

Kamusal kimliklerinin bittiği "resmi" mesaieleri sonrasında özel alanda devam edecek bir diğer mesaiye geçiş yapan akademisyen kadınların ev içi mesailerinin ardından tekrar mesleklerine yönelik çalışmalar yapıyor olmaları, çifte mesainin sayısız mesaiye dönüşmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, kadınların zamansız ve mekânsız çalışmaları nedeniyle aşırı üretkenlik krizi yaşamalarına neden olmaktadır. Bu nedenle akademisyen kadınların özel ve kamusal alana dair mesailerinin iç içe geçerek başlangıcının, bitişinin ve ne kadar süreceğinin tam olarak belli olmadığını söylemek mümkündür.

5.2. İdeal Annelik Baskısı ve Akademisyen Anneler

Annelikle ilgili doğalcı ya da özcü dayatmalar, diğer bir ifadeyle biyolojik işbölümü (doğurma), kadınları büyük ölçüde kısıtlayıcı bir toplumsal ilişkiler matrisine gömülü hâle getirmektedir. Kitle iletişim araçları, eğitim ve aile aracılığıyla kadınlar, çocukluklarından itibaren evliliğe ve annelik rolüne yönlendirilmektedir (Molyneux, 2012, s. 148). Bu yönlendirme ile yetişen kadınlar, annelik konusunda oldukça hassas ve fedakâr davranmaya mecbur hissetmekte, bu mecburiyetin gevşediğinin düşünüldüğü durumlarda ise toplum ve aile üyeleri tarafından şiddetli bir muhalefete maruz kalmaktadırlar.

Ev içi üretim ve bakım emeği faaliyetleri kadınların ücretsiz emek olarak yoğun bir mesai harcamalarını gerektirirken, çocuk sahibi olunmasıyla birlikte hâlihazırda oldukça yoğun olan bu mesai katlanarak artmaktadır. İstihdama katılan kadınların çocuk sahibi olmalarıyla yaşadıkları zorluklara odaklanan "çalışan anne" kavramı, farklı sektörlerde çalışan kadınların sorunlarını ortaklaştırmaktadır. Ancak bu ortaklaştırmaya rağmen çalışma saatleri, maaş, çalışma ortamları ve izin hakları gibi konularda sektörel ve mesleki farklılıklar, çalışan annelerin deneyimlerinin bahsi geçen değişkenlerden bağımsız olarak ve tekdüze bir kategori içerisinde tartışılmasını güç hâle getirmektedir (Coşar Çelik, 2023, s. 129). Akademisyenliğin diğer mesleklerden ayrılan yönleri, tekdüze bir akademisyen anne

kavramsallaştırmasının yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda akademisyen kadın olmanın yanı sıra akademisyen bir anne olmanın zorluğunun da ayrıca ifade edilmesi gerekmektedir:

“Kadın olmak tabi ki zor ama akademisyen bir anne olarak çalışmak daha zor. Şu an işyerinde çalışanım, ama eve gidince anneyim. Anneliğe karşı beklentiler çok fazla. O annelik kısmı beni daha çok yoruyor.” (Doktora, 37, Evli, Çocuk Sahibi)

“Kesinlikle (akademisyen anneliğin) çok zor olduğunu düşünüyorum. O kadar böyle üstüne basa basa söylüyorum ki. Mesaimiz çift, bazen çift çarpı 2 de olabiliyor yani. Annelik yükümlülüklerimiz bence çok fazla.” (41, Doktora, Evi, Çocuk Sahibi)

Annelik ve bakım emeği baskısı, çocuk sahibi olan kadınların biyolojik zorunluluktan kaynaklanan sürelerden daha fazla sürelerle akademik kariyerlerinde kesintiye neden olabilmektedir. Bu durum, akademisyen erkeklerin kadınlara kıyasla kariyerlerinde daha hızlı ilerlemeleri anlamına gelmektedir. Akademisyen kadınlar, akademik kariyerine en iyi ihtimâlle ara vermekte veya yükselme hedeflerini ertelemektedir. Kimi zaman ise akademik kariyerlerini tamamen bırakmak zorunda kalmaktadırlar (Demir, 2018, s. 193). Akademisyen annelerin bu davranışı, sevgi temelli doğal bir fedakârlık olarak algılansa da (Acar-Savran, 2013, s. 19) esas olarak toplumsal bir baskının ürünüdür. Bu baskı ise akademisyen kadınların meslekleri ve annelikleri arasında seçim yapmalarını gerektiren doğal bir süreç olarak algılanmaktadır. Üstelik bu seçim, akademisyen kadınların kendileri tarafından da içselleştirilerek ideal olanı yaptıklarını düşünmelerine neden olmaktadır:

“Seçimler yapmam gerekiyor. Ben doktora hazırlık yapıyordum, kızımın LGS sınav süreci başladı. Evde benim ders çalışmam gerekiyor. Oturdum düşündüm. Yani onun kariyeri mi, onun bundan sonraki hayatı mı, senin bir kademe daha yükselmen mi diye düşündüm. Dedim hayır. Sen çocuklarınla ilgilen artık.” (44, Yüksek Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

“Kariyer plânı şu an yapamıyorum. Öncesinde istiyordum, şu an artık istemiyorum da. Artık benden geçti bu saatten sonra diyorum. Zaman zaman kendimden ödün vererek fedakârlık yapıyorum. Bazen tükenmişlik hissine bürünüyorum. Hayatta geri kaldığımı düşünüyorum. Daha çok zamanım olsaydı belki, bu baskı olmasaydı (lisansüstü eğitim) yapabilirdim. Çünkü eşim şu an yapıyor. O yapabiliyorsa ben de yapabilirdim zamanında. Ben fedakârlık ettim.” (40, Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

Kadınların akademik çalışmalarına zaman ayırmaları nedeniyle çocukları ile yeterince zaman geçirememelerine yönelik kaygılarının ve eksiklik duygularının yoğunluğu da sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Kadınların akademik kariyerlerinde yükselmeleri için daha yoğun çalışmalarını gerektiren doktora ve doçentlik gibi aşamalar, çoğunlukla hem mesleki olarak daha kırılgan oldukları hem

de biyolojik yaşam döngülerinde anneliği deneyimledikleri bir döneme denk gelmektedir. Bu durum, iş ve ev arasında yaşanan gerilimi ve kadınların tükenmişlik duygularını artırmaktadır (Sağlamer vd., 2013, s. 81). Bunun yanı sıra kadınların anneliklerine yönelik toplumsal beklentiler ve bu beklentilere istinaden kadınlara yöneltilen eleştiriler, akademisyen annelerin kariyerlerinde yaşadıkları zorlukların yanı sıra toplum ve aile üyelerinin baskısıyla mücadele etmelerine de neden olmaktadır. Toplum baskısına dönüşen ideal annelik beklentisiyle kadınların kariyerlerini ikincil plâna atmaları daha görünür bir sonuçken, yaşadıkları psikolojik şiddet ise daha gömülü hâldedir:

“Bence bir kadının her şeyi bu kadar vicdani sorumluluk olarak görmesinde toplum baskısı etken. İşte çalışma hayatında doğum izni 3 ay. Siz isterseniz bu 3 ayı ücretsiz izne çevirerek 1 seneye kadar kullanabiliyorsunuz. Ben döneceğim dedim çalışmaya. Herkes garipsemişti bu durumu. Kendi ailem de olmak üzere. 3 aylık çocuk bırakılır mı? Acaba izin mi alsan gibi bir baskı. Ben bunda çok kararlıydım fakat herkes böyle söyleye söyleye bir akşam kendimi ağlarken buldum. Babaya bunu kimse demiyor. O baskıdan sonra çok ağlamıştım, çok üzülmüştüm. Yani kendimi resmen suçlu hissetmiştim. (Doktora, 37, Evli, Çocuk Sahibi)

Toplumsal ölçütlere kısmen uyulmadığının düşünüldüğü durumlarda kadının eksik anneliğine yapılan vurgu ve baskı, bir diğer ifadeyle psikolojik şiddet, akademisyen kadınların fiziksel ve ruhsal tükenmişlik yaşamalarına neden olmaktadır (Sağlamer vd., 2013, s. 81). İdeal bir akademisyen kadının sevgi dolu bir anne, sadık bir eş, başarılı bir araştırmacı, birikimli ve sorumluluk sahibi bir öğretmen olarak rol model oluşturması beklentisi (Akbulut, 2011, s. 51), akademisyen kadınların akademik ve geleneksel rolleri arasında çatışma yaşanmasına ve önemli ölçüde stres kaynağı oluşturmaya neden olmaktadır (Gönen, Hablemitoğlu ve Özmete, 2004, s. 65). Başta kadının en yakınları olmak üzere toplumdaki hemen herkes tarafından beklenen ideal akademisyen kadın ve annelik formuna ulaşmak için çabalayan kadınlar, fiziksel ve ruhsal olarak tükenmişliğin yanı sıra yaygın olarak yetersizlik ve suçluluk duygusu yaşamaktadırlar:

“Yetersizlik hissi evet daha çok. Mesela, zamanımız yetersiz olduğu için sabrımız da azalıyor. Bu defa ne yapıyoruz? İşte yapamıyorum, yetemiyorum. Mesela, çocuklar konusunda özellikle. Çalışan insanın çocuğu varsa diğer kısımlarda belki yetemediğimizi tolere edebiliyoruz. Ama çocuklara yetemediğimiz boyutta bu bizi çok rahatsız hissettiriyor.” (40, Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

“Beni en çok medeni durum zorladı. Anne içgüdüleriyle yaklaşım, bunlar işimi çok zorlaştırdı, çok net söyleyebiliyorum. Öncelikle suçluluk hissi. İlk hissettiğim bu. Şu an bir anne olarak çocuğumun yanında olmalıydım. Bundan vazgeçemiyorsun. Yetersizsin. Hep aynı his. Sen çocukların için kendini feda ediyorsun ama sana ilk olarak; ‘çocukları ne yapıyorsun?’ diye soruluyor. İyi de o çocukların bir de babası var.” (38, Yüksek Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

Türkiye’de anneliğin ve akademisyenliğin idealize ediliyor olması, akademisyen annelerin gereğinden fazla idealize edilen ölçütlere uyum sağlayamadığı durumlarda ikili bir hayal kırıklığı yaratmaktadır. Ücretsiz ev içi emek ve ücretli emek faaliyetleri arasında mekik dokuyan akademisyen kadınlar, zaman ve mekân sıkıntısı içinde çalışmakta, en nihayetinde bu sıkışmışlık, akademisyen ve anne kimliklerinin ikisinde de başarısız hissetmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda anneliğin fiziksel, psikolojik ve duygusal yükü ile akademisyenliğin zihinsel ve entelektüel odaklanma gerektiren yükü birleştiğinde, akademisyen kadınların yetersizlik ve suçluluk duygusu ile mücadele etmeleri kaçınılmaz hâle gelmektedir (Coşar Çelik, 2023, s. 130). Tüm bu duygular ve yükler birleştiğinde ise akademisyen kadınların fiziksel ve psikolojik sorunlar yaşadıkları ve mesleklerine yeteri kadar odaklanamadıkları görülmektedir.

5.3. Akademisyen Kadınların Ortak Sorunu: Zaman Baskısı Altında Çalışma ve Verimsizlik

Kadınların akademik kariyerlerinde yaşadıkları en önemli sorunların başında zaman baskısı gelmektedir. Ücretsiz ev içi emeğe harcanan mesai, bu baskının temel nedenlerindendir. Akademisyen kadınlar, çalışmaları nedeniyle ailelerine, ev ve aile ilişkileri nedeniyle ise çalışmalarına yeterince zaman ayıramamaktadır. Akademik gelişim ve akademik hiyerarşide ilerleme için gerekli olan yayın yapma konusunda erkekler ağırlıklı olarak kurumsal engeller ve dil sorunu yaşadıklarını dile getirirken, kadınlar ise ev içi üretim ve bakım emeği faaliyetlerinin kendi sorumluluklarında olmasından kaynaklanan zaman yetersizliğine vurgu yapmaktadır (Sağlamer vd., 2013, s. 81). Akademisyen kadınlar, akademik çalışmalarını yürüttükleri esnada dahi özel alana dair sorumluluklarını düşünmekte, akademik işlerini sıkıştırılmış zaman dilimlerine sığdırmaya çalışmakta ve kimi zaman ailelerini ihmâl ettiklerini düşünerek suçluluk duygusu hissetmektedir. Çoğunlukla ise kendilerine ayıracak vakitleri olmadığı için fiziksel ve psikolojik tükenmişlik yaşamaktadırlar. Bununla birlikte, fiziksel olarak kamusal alanda olmalarına rağmen zihinsel olarak ev içi üretim ve bakım emeği faaliyetleri ile ilgili sorumluluklarına sık sık geçiş yaptıkları ve kamusal işlerini özel alandaki işlerine göre plânladıkları görülmektedir:

“Zaman baskısı tabi ki hissediyorum. Burada mesela bir şey yapıyorum, ediyorum ama benim böyle belli bir saatte çıkıp eve gidip yemek hazırlamam, bir şeyleri yapmam gerektiği için aklımın çoğunun onlarla meşgul olduğunu görüyorum istemsiz bir şekilde.” (41, Doktora, Evli, Çocuk Sahibi)

“Hayatım çok yoğun olduğu için ev, iş, staj, ders hazırlığı. O baskıyı çok fazla hissediyorum. Yetişemiyorum. Yani gün içinde zaten burada işten çıkarken bile ya da işe gelirken bile o plân yapılıyor aslında refleks olarak. Çok aşırı yoruyor insanı gerçekten.” (42, Doktora, Evli, Çocuk Sahibi)

“Tabi, eve gidip yemek yapacağım diyorsun. Akşama doğru başlıyor. Bugün ne yapmalıyım? Kaçta gitsem yetiştiririm?” (45, Doktora, Evli, Çocuğu Yok)

Kamusal alanda özel alana dair yapılan plânlar veya kamusal işlerin özel alandaki işlere göre plânlanması, akademisyen kadınların zaman baskısı altında ve stresli çalışmalarına neden olmakla birlikte işyerindeki verimliliklerini de doğrudan etkilemektedir:

“Verimsiz hissediyorum. 4’ten sonra ben istesem de istemesem de burada oturduğum zaman herkese soruyorum ki ne yemek yapsak diye. İşte de istenilen verimi veremiyorum ki. Ben, o 3’le 5 arasında ya da 4’le 5 arasında işte de verimli değilim, eve de iş yapamıyorum.” (44, Yüksek Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

“Evliyken zaman baskısı hissediyordum. Şöyle bir şey oluyordu; ‘ben bir 15 dakika erken kaçayım, eve erken gideyim, yemeği yapmaya başlayayım. Geldiğinde (eş) yemek önünde olsun’. İşyerinde de odaklanma problemi oluyor o zaman. Odada arkadaşlarla, ‘bu akşam yine ne yapacağız, ne yemek pişirsem mesela.’ diyoruz. O iş ortamını bırakıp birazcık onunla ilgili, ya da işte çocuğun bakımıyla ilgili o konuşma. Bence erkekler arasında olmuyor.” (38, Doktora, Bekâr-Boşanmış, Çocuk Sahibi)

“İşimi yaparken evdeki işleri düşünüp, evdeki işleri yaparken yapamadığım çalışmaları düşünüp o baskıyı hissediyorum. Hangisini yaparsam yapayım bir suçluluk duygusu sanki. Yani okulda da evde de istediğim verimi alamıyorum.” (36, Doktora, Evli, Çocuğu Yok)

Gerek toplum baskısı gerekse kadınların bu baskı altında otomatik olarak yerine getirdikleri çoklu roller, mesailerinin mütemadiyen devam etmesine yol açmaktadır. Bu nedenle zaman baskısı yaşayan akademisyen kadınların fiziksel ve psikolojik yorgunluklarının yanı sıra işyerindeki verimliliklerinin azalması da söz konusudur. Coşar Çelik (2023, s. 129), akademisyen kadınların bilimsel araştırmalarını yürütebilmek için mesai dışı saatler ve tatillerde zorunlu ve alternatifi olmayan bir çalışma temposu yaşamalarının kaçınılmaz olduğuna vurgu yapmakta, bu durum ise bahsi geçen kesintisiz mesaiye neden olmaktadır. En nihayetinde esnek çalışılabilen bir meslek olarak avantajlı olduğu düşünülen akademisyenliğin kadınlar açısından çoğu zaman dezavantaja dönüştüğü anlaşılmaktadır.

5.4. Ücretsiz Ev İçi Emek Gölgesinde İlerle(yeme)yen Akademisyenlik Kariyeri

Kapitalist sistemde emek gücünün yeniden üretilmesinde kadın ve aile oldukça önemli bir yerde konumlanmaktadır. Emek gücünün yeniden üretilmesi için piyasadan satın alınan malların tüketilmeye hazır hâle getirilmesi gerekmektedir. Beslenme ve hijyenin sağlanması ve giyeceklerin hazır edilmesi gibi sayısız ev işi, patriyarkanın kapitalizme sunmuş olduğu tarihsel imkân çerçevesinde kadınlar

tarafından karşılıksız yerine getirilmektedir. Kadınlara uygulanan patriyarkal şiddet ile geleneksel ve modern rıza biçimleri, kadınları bu emeği karşılıksız sunmaya itmektedir. Daha açık bir ifadeyle; kadınların sayısız ve sınırları muğlak ücretsiz ev içi emeği; aşk, sevgi, annelik, namus ve vefa çerçevesinde sundukları görülmektedir (Acar Savran, 2021, s. 59). Ücretsiz ev içi emek, ev işleri ve bakım faaliyetleri çerçevesinde genişlemektedir.

Ücretsiz ev içi emeğin bir uzantısı olan bakım emeği, diğer piyasalaşmış emek kategorilerinden bazı yönleriyle ayrışmaktadır. Bu ayrışmanın en önemli nedeni, bu emek türünde bakımı üstlenilen eş, çocuk, hasta ve/veya yaşlılara karşı duyulan ilgi, sevgi, değer verme gibi duygusal bağlar içermesi ile birlikte bakım emeğinin bakım faaliyetini yürütenden ayıramamasıdır. Bu bağlamda bakım emeğinin duygusal emek ile iç içe geçmesi, bu emek türünün tam anlamıyla gömülü ve görünmez hâlde kalmasına neden olmaktadır. Ev işleri piyasadan ücretli olarak ikame edilebilme özelliğine sahip olduğu için aşağı yukarı bir piyasa değeri karşılığı bulunarak ölçülebilmektedir. Ancak duygusal emeğin ölçülmesi mümkün değildir (Özkaplan, 2023, s. 142). Bu bağlamda kadınların ücretsiz ev içi emeği bütünüyle görünmeyen bir emek türü olmakla birlikte bakım emeği ise tam anlamıyla görünmezdir. Bu emek türünün piyasadan karşılanması ev işlerine göre daha zordur. Piyasadan karşılanması zor olan bu emek türündeki esas zorluk ise bu emeği piyasadan karşılamayı düşünen veya gerçekleştiren kadınların yaşadıkları psikolojik yüklerdir.

Bakım emeğinin görünürlüğünün sağlanması ile birlikte ev ve bakım işlerinin ayrımının yapılması da oldukça güçtür. Duygusal bağ geliştirilen kişilerin bakımı, sınırları muğlak işler bütününe ifade etmektedir. Örneğin, çocuğa veya yaşlılara bakarken çamaşırlarının yıkanması, düzenin ve hijyenin sağlanması ve yemek pişirilmesi gibi sayısız iş birbiri içine geçmektedir. Ücretsiz ev içi emeğe dâhil sınırları muğlak sayısız işin tanımlanmasında yaşanan zorlukla birlikte bakım emeğinin piyasadan karşılanmasının zorunlu hâle geldiği durumlarda çalışan anneler, özellikle çocukları söz konusu olduğunda vicdan azabı ve suçluluk gibi duygulara kapılmaktadır (Özkaplan, 2023, ss. 141-143). Cinsiyetin toplumsal yaşamda ve akademide kadınlar üzerinde genel bir baskı oluşturmalarının yanı sıra toplumsal cinsiyetçi işbölümüne göre kadının bakım ve hizmet verme rolünün aksadığının düşünüldüğü durumlarda kadınlık becerileri sorgulanır hâle gelmektedir:

“Ben eğitim için il dışında otelde kalırken kayınvalidem aramıştı. ‘Neredesin?’. ‘İl dışındayım anne, ben bu gece burada kalıyorum’. ‘Ee çocukları nereye attın?’ demişti. Ama aynısını eşim yapsaydı çocukları nereye attın diye kimse sormayacaktı. Yani kadının evinden çıkıp başka bir yerde kalması problem oluyor. Çocuğu olmasa da problem oluyor bence.” (37, Doktora, Evli, Çocuk Sahibi)

Akademisyen kadınların, erkeklerden farklı olarak özellikle doğum ve çocuk bakımı gibi nedenlerle kariyerleri kesintiye uğrayabilmektedir (Sağlamer vd., 2013,

s. 80). Doktora sonrasında akademisyen kadınların çeşitli nedenlerle kendini güncelle(ye)memeleri, akademik yaşamın aile ilişkilerine göre kurgulanması, geleneksel rollerin kamusal rollere göre daha fazla merkeze alınması ve özel ve kamusal alanın sınırlarının muğlaklaşması, eşlerin aynı mesleği paylaşmaları durumunda kadınların eşlerine öncelik vermesi ve kadınların akademisyenliği meslekten ziyade iş olarak algılamaları gibi nedenler, kadınların mesleki hızını büyük ölçüde kesmektedir (Karakuş, 2016, s. 533). Bununla birlikte yüksek lisanstan sonra ücretsiz ev içi emeğe dayalı faaliyetlerinin ağırlığı nedeniyle doktora devam edemeyen veya lisansüstü eğitimini tamamlayamayan akademisyen kadınlar oldukça fazladır. Kadınlığa içkin rollerin ve akademisyenliğin kapsadığı işlerin muğlak sınırı, kadınların kariyerlerinde ve eğitimlerinde erkeklere kıyasla daha fazla dezavantaj yaşamalarına neden olmaktadır:

“Mesela dikkat ediyorum, bu doktorasını falan yapan hocalarımızdan erkekler daha hızlı bitiriyor. Kadınlar biraz daha geciktiriyorlar. Çünkü farklı sorumlulukları da var yani.” (40, Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

“Akademisyen bir kadın olmak zor çünkü kariyerini yapmak zorundasın. Bizde askeri rütbe ilişkileri gibi. Yüksek lisanstan sonra ben yapamadım hani doktora. Bu süreçte eşinin, çocuklar varsa hepsinin sana destek olması gerekiyor. Çünkü yeri gelecek yemeğin olmayacak, yeri gelecek çocuklara eşin bakacak. Benim (eş desteğim) olmadığı için yüksek lisans sonrası bıraktım.” (44, Yüksek Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

Kadınların hanenin yeniden üretimini ve yaşamın üretimini sağlamaları, kadınların kariyerlerini kesintiye uğratmasının yanı sıra istihdama katılma ve/veya istihdamdan çekilme kararı vermelerinin de en önemli belirleyicilerinden biridir (Yaman, 2023, s. 178, 209). Kimi zaman hane içindeki sınırları muğlak işlerin tamamından sorumlu tutulan kadınlar bu iş yükü nedeniyle istihdamdan çekilme kararı alırken, kimi zaman ise ücretsiz emeğe dayalı işlerin aksadığının düşünülmesi hâlinde eşlerinin kadınların istihdamdan çekilmesini talep ettikleri görülmektedir:

“Ben özgürlüğümden yana bir şeyleri verdiğimi düşünüyorum. Gerçekten evli çalışmak zor. Eşim her şeyin farkında olmasına rağmen ‘çalışınca (zorluklar) olacak tabi’ diyebildi mesela. ‘İstediğin zaman işi bıraksan da saygı duyarım’ dedi. Ben ondan öyle bir şey beklemiyorum, o bekleyebiliyor. Veya işten aynı anda geldin, mesela eşine söylesen; ‘sen telefona bakıyorsun, ben mutfaktayım’. ‘E çalışma hatun’ (der). Yani kadın çalışacak ama evin işi aksamayacak.” (38, Yüksek Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

Kadınların ücretsiz ev içi emeklerini sunması ve erkekler için emek harcaması, patriyarkanın varlığını sürdürebilmesi için hayati önemdedir. Erkeklerin lüks tüketim, boş zaman ve kişiselleşmiş hizmetler anlamında kadınlardan daha yüksek

bir yaşam standardı olduğu açıktır (Hartmann, 2012, s. 167). Kadınlar idealize edilen akademisyenlik beklentilerini karşılamaya çalışırken, bir yandan da ev içi üretim ve bakım emeği faaliyetlerini toplumsal beklentiler doğrultusunda yürütmeye gayret etmektedir (Coşar Çelik, 2023, s. 130). Bu bağlamda kadınların ev içi üretim ve bakım emeği sorumluluklarını ne derece yerine getirdiklerine yönelik toplumsal denetimin yanı sıra akademisyen kadınların mesleklerine dair işleri yürütürken aileleri ve toplum tarafından kadın, eş ve anne kimlikleri üzerinden baskı kurulması, akademisyen kadınların kendilerini ve mesleklerini geri plâna atmalarına, bu bağlamda kariyerlerinde duraksama yaşamalarına neden olmaktadır. Akademisyenliğin ikinci plâna atılması ise yetersizlik ve mutsuzluk yaşanmasına neden olmaktadır:

“Ben çocuğumu emzirerek tez yazdım. Ya da mesela, ben başka odaya gittim ders çalışmak için. İki çocuk aslında benim yanımda ama eşim çocuğa bakıyordu salonda aslında. Eşim farkına bile varmadı bazı zamanlarda. Ben anne olmayı tercih ettim önce. Bundan dolayı bu kadar zorlanıyorum. Çalışmayı öne alsaydım daha iyi yerlerde olacaktım aslında.” (38, Yüksek Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

“Okuldaki herkesin, etrafımdaki insanların yapmış olduğunu ben yapmayınca kendimi kötü hissediyorum. Ama böyle etrafımdaki herkesin yaptığını görünce (lisansüstü eğitim) benim de yapmam gerekirdi, yapabilirdim (diyorum). Zoruma giden kısmı sadece orası. Meslektaşları görünce daha çok zoruma gidiyor.” (40, Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

“Çocuklarıma çok verimli olmama rağmen üzgün ve mutsuz hissediyorum. Bir yanımda eksik yani. Yapabilecekken niye bıraktım gibi. Daha da önemlisi bütün ailenin senin fedakârlık yaptığını bilip, sen bu kadar üzgünken onların biraz da tatmin etmemesi. ‘Evet, bizim için bunu yaptı’ dese birileri sana, belki hani dersin ki ‘neyse bu kadar fedakârlık yaptım da işe yaradı’. Ama o da yok. Manevi tatmin de yok.” (44, Yüksek Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

Kadınların ücretli işe katılımlarıyla görece özgürleşmelerinin gerçekleştiği düşünülse de esas olarak kadın ve erkek arasındaki patriyarkal eşitsizlik ortadan kalkmamıştır. Hane içindeki ücretsiz emeğe dayalı işlerin kadınlar tarafından yürütülmesi beklentisi devamlılığını korumaktadır. Bu bağlamda kadınların ücretli işle kazanacakları görece özgürlük, bu özgürlüğün kazanılmadan çifte mesaiye dönüşmesiyle sonuçlanmaktadır (Yaman, 2023, ss. 220-221). Akademisyenliğin ise başlangıcı ve bitişi belli olan bir mesaiyle sınırlandırılmaması, çalışan kadınların yaşadıkları çifte mesai sorununun, sayısız ve iç içe geçmiş mesai sorununa dönüşmesine neden olmaktadır. Akademik çalışmalarına olduğu gibi kendilerine de yeteri kadar vakit ayıramayan akademisyen kadınlar, aşırı üretim baskısıyla zamansız ve mekânsız çalışmaya maruz kalmakta ve kariyerlerinde ilerleme güçlüğü yaşamaktadır.

5.5. Akademisyen Kadınların Zaman Kullanımı: Ücretsiz Ev İçi Emeğin Cinsler Arasındaki Bölüşümü

Akademisyen kadınlardan farklı olarak erkekler, genelde yalnızca akademik kariyerleri için mesai harcamakta ve ev içi üretim ve bakım emeği sorumlulukları minimum düzeyde kalmaktadır (Akbulut, 2011, s. 52). Akademisyenlik, kadınlara toplumsal saygınlık kazandıran bir meslek olmasına rağmen kadınların geleneksel cinsiyet rollerini değiştirmemektedir (Şentürk, 2015, s. 14). Bu nedenle aşırı iş yüküne maruz kalan akademisyen kadınlar, iş-aile-yaşam dengesinin kurulmasında ciddi sorunlar yaşamaktadır. Toplumun yüksek eğitilmiş kesimini oluşturan akademisyenlerde cinsiyete dayalı işbölümüne yönelik algının değişmesi yönündeki beklenti artsa da esas olarak eğitim ve statüden bağımsız olarak kadınların geleneksel sorumluluklarında önemli bir değişim olmadığı ve iç içe geçmiş sayısız mesaiye uzun süreler devam ettikleri anlaşılmaktadır:

“3 buçukta başlıyor benim ikinci mesaim. 3 buçuktan sonra ben tamamen ev mesaisine giriyorum yemek hazırlığı falan. Saat 10’a kadar ortalama bu mesaim devam ediyor. 10’dan sonra kendime değil de ders çalışmaya mesai harcıyorum. 18-19 saat toplam mesaim. Ben hiç oturmamış gününü çok fazla biliyorum. Bir 5 dakika bile oturamıyorum, bir iş çıkıyor. Erkekler öyle değil.” (41, Doktora, Evli, Çocuk Sahibi.)

“Günde 18 saat çalışmış oluyorum. Bazen daha fazla. Zihnen ve bedenen eşimden daha yorgun olduğumu düşünüyorum, daha yoğun hayatım çünkü.” (42, Doktora, Evli, Çocuk Sahibi)

Kadınların ve erkeklerin ücretsiz ev içi emeğe ve ücretli emeğe ayırdıkları zamana dair resmi verilere bakıldığında (TÜİK Zaman Kullanım Araştırması, 2015); çalışan erkeklerin günde ortalama 6 saat 25 dakikasını, çalışan kadınların ise 4 saat 32 dakikasını istihdamla ilgili faaliyetlere ayırdığı görülmektedir. Bununla birlikte çalışan kadınların aile bakımına erkeklerden 5 kat daha fazla zaman ayırdığı ve bu bağlamda kadınların ücretsiz ev içi emeğe günde ortalama 3 saat 31 dakika, çalışan erkeklerin ise 46 dakika ayırdığı anlaşılmaktadır. Araştırma sonuçlarına paralel şekilde akademisyen kadınlar, kamusal alandaki yoğun çalışma tempolarına rağmen ücretsiz ev içi emeğe dayalı faaliyetlerde eşlerinden çok kısıtlı destek aldıklarını veya hiç destek alamadıklarını ifade etmektedirler:

“Ben hep tek başıma yaptım. Bütün o yük benim üzerimdeydi. Yani 6’da eve giriyorsam, 6’dan yattığım saate kadar bir sorumluluğum, bir görevim vardı. Zihnen ve bedenen eşimden daha yorgun hissediyordum genel olarak. Sonrasında bir de takdir göremeyince daha kötü hissediyorsun tabi ki.” (40, Doktora, Bekâr-Boşanmış, Çocuğu Yok)

“Toplam 6.5-7 saat uyuyorum. Geri kalanı okul mesaisi, ev mesaisi. Bütün yük bendeymiş gibi geliyor. Eşim sadece oturup çalışıyor. Geri kalan her şey bende.”(40, Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

“Yatana kadar mesaim devam ediyor. Tüm işler bende. Eşimin desteği yoktur.” (44, Yüksek Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

Ev işini kimin yaptığı konusunda yapılan araştırma sonuçlarından da görüldüğü üzere, kadınların ücretli işte çalışmaları durumunda dahi ücretsiz ev içi emek sorumluluklarında çok az değişiklik olduğu anlaşılmaktadır. Ev işinin çoğunu halâ kadınlar yapmaktadır (Hartmann, 2012, s. 190). Haneler, bir tüketim birimi olmakla birlikte işgücünün üretimi ve yeniden üretimi için gerekli mal veya hizmetler biçimine bürünmüş kullanım değerlerinin üretim alanlarıdır (Molyneux, 2012, s. 149). Özellikle kadınların eril sistemle uyumunu pekiştiren evlilik kurumu bu üretimin ana merkezi olurken, ücretsiz emek olarak kadınların daha uyumlu ve uysal davranmalarını da sağlamaktadır (Yaman, 2023, s. 209). Tarihsel süreçte ücretsiz ev içi emeğe dayalı faaliyetlerin merkezinde kadınların yer alması ve bu düşüncenin yeniden üretilmesi, özellikle evli kadınların uyumlu davranışları üzerine inşa edilmektedir. Yapılan görüşmelerden de anlaşıldığı üzere, eğitim ve statüden bağımsız olarak kadınlar, özellikle evlilik kurumu gölgesinde kendilerine zimmetlenen rollerin yeniden üretilmesine katkı sunmaktadır.

5.6. İş-Aile-Yaşam Dengesinin Akademisyen Kadınların Yaşam Kalitesi ve Sağlıkları Üzerindeki Etkisi

Kadınların hane üyeleri için harcadıkları emek gücünün meta olarak kabul görmemesi ve bu bağlamda değersiz olmasının en önemli nedenlerinden biri, ücretsiz ev içi emeğe dayalı işlerin tamamının; sevgi, dayanışma, aşk, aile, akrabalık ve annelik gibi kapitalizmle açıklanamayacak ilişki ve toplumsal bağları içermesinden kaynaklanmaktadır (Yaman, 2023, s. 170). Bu ilişki ve toplumsal bağ örüntüsü içerisinde ücretsiz ev içi emeklerini sunan akademisyen kadınların yaşam koşulları önemli ölçüde zorlaşmaktadır. Akademisyen kadınların ücretsiz ev içi emeğe dayalı faaliyetleri ile kamusal alandaki çalışma yüklerinin bir arada oldukça ağır oluşu, giderek iş-aile-yaşam dengelerinin bozulmasına neden olmaktadır. Bu bozulma ise yaşam kaliteleri ve sağlıkları üzerinde ciddi bir etkiye sahiptir. Toplumsal baskı ile birlikte zaman baskısı ve stres altında yaşamlarını sürdürmeye çalışan akademisyen kadınların kendilerine neredeyse hiç zaman ayıramadıkları ve sağlık sorunları yaşadıkları görülmektedir:

“Stres, sağlığı kesinlikle olumsuz etkiliyor. Benim son 2 senedir yaşadığım stres daha yoğun olduğu için sağlık problemlerim doğdu. İşyeri, okul, ev, eş. Yüklenen sorumluluklar çok fazla. Rollerimiz çok fazla.” (42, Doktora, Evli, Çocuk Sahibi)

“Psikolojik sorunlar yaşamaya başladım. Mutsuzum. Fiziksel de hasta hissediyorsun. Onun dışında çocuklarına verimli olmadığını hissetmeye

başlıyorsun. Zaten kendi işinde de hissediyorsun. Kendime ayırdığım zaman sıfır. Okul, ev ve çocuklarıma ayırdığım vakitte inanılmaz gerginleştim. Geçen psikolojik destek aldım. Herkes beni sabır abidesi olarak gösterirken şu an çocuklarıma ses tonumla bir şiddet uyguladığının farkına vardım çünkü yetemiyorum yani.” (44, Yüksek Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

“Öz bakım, mesela bu anlamda çok fedakârlık ettiğimi düşünüyorum ben. Zaman bulamıyorum. Beslenme konusunda da ben sıkıntı yaşadığımı düşünüyorum. Psikolojik olarak tükenmişlik hissi zaman zaman oluyor. Çok yorgun hissediyorum öncelikle, vücut çöküyor. Kafam sürekli dolu ve algılarım yavaş yavaş kapanmaya başladı. Vücut bitmiş ve çökmüş bir durumda.” (40, Lisans, Evli, Çocuk Sahibi)

Akademisyen kadınların kendilerini tanımlamaları istendiğinde; “mücadele etmesi gereken, çoklu görevlere sahip, çalışkan biri, engellenen, üretken, mucizevi bir varlık, enerjik, güçlü, fedakâr, yol gösterici, uyum ve denge sağlaması gereken” ifadelerini kullandıkları görülmektedir. Bu ifadelerden en sık tekrar eden ise “mücadele etmesi gereken” olurken, bu temada kendilerini bir savaşçıya veya hayatta kalma mücadelesi veren çeşitli canlılara benzettikleri dikkat çekmektedir (Ehtiyar vd., 2019, s. 296, 309). Nitekim yapılan görüşmelerden de anlaşıldığı üzere; özel ve kamusal alana dair çoklu görevlerle bir arada mücadele etmeye çalıştıklarını dile getiren akademisyen kadınlar, kendilerine yüklenen üretkenlik misyonunu yerine getirmekte ancak fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Çoklu kimlik, fazla mesai ve eş desteğinin olmaması gibi pek çok faktör, akademisyen kadınların adeta “hayatta kalma mücadelesi veren canlılara dönüşmesine” neden olmaktadır.

6. Sonuç

Kadınların patriyarkal kültürün etkisiyle ücretsiz ev içi emeğin başat aktörü olarak kabul edilmeleri, özellikle istihdama katılımları ile birlikte pek çok farklı kimliğin arasında sıkışmalarına yol açmaktadır. Kadınların; kadın, eş ve anne kimlikleri başta olmak üzere hâlihazırdaki çoklu kimliklerine, istihdama katılım kararları ile bir de kamusal kimlik eklenmektedir. Patriyarkal kültür üzerine inşa edilen cinsler arasındaki asimetrik işbölümü, meslekten bağımsız olarak çalışan kadınların erkeklere kıyasla daha fazla mesai yapmalarına neden olurken, çalışan kadınların yaşadığı çifte mesai sorunu, mesleğin gerekliliklerinden dolayı akademisyen kadınlarda üçüncü veya dördüncü mesai sorununa dönüşmektedir. Akademisyen kadınların bu denli yoğun ve iç içe geçmiş mesaiye maruz kalmaları; başlangıcı ve bitişi belli olmayan esnek zamanlı çalışma, örgün eğitimin yanı sıra ikinci eğitim derslerinin olması, lisansüstü eğitimlerinin sürmesi ve saha çalışmalarının esnek zaman ve mekânı kapsamaması ile ilişkilidir. Akademisyenliğin ve kadınlığın mesaisizliği, akademisyen kadınların ciddi bir üretim krizi yaşamalarına ve her an çalışma baskısı hissetmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte iç içe geçmiş birbirinden farklı kimlikler, rol çatışmalarına yol açmaktadır.

Akademisyen kadınların, akademisyen ve kadın olma gerekliliklerini yerine getirirken ciddi ölçüde zorlandıkları gözlemlenmekle birlikte, çocuk sahibi olmaları bu süreci daha da zorlaştırmaktadır. Özellikle toplumun ideal annelik baskısı gölgesinde şekillenen akademisyen annelik kariyeri, hem annelik hem de akademisyenliğin gerekliliklerinin yerine getirilmeye çalışıldığı bir süreci ifade etmektedir. Akademisyen kadınların kariyerlerinde ilerleme hızlarını ciddi ölçüde yavaşlatan veya tamamen kesintiye uğratan bu süreçte, çoğunlukla suçluluk, yetersizlik ve tükenmişlik gibi olumsuz duygularla başa çıkmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Toplumun ideal annelik baskısını zımni bir kabulle içselleştiren akademisyen kadınlar, kimi zaman ailelerinin, çevrelerinin ve eşlerinin kimi zaman ise kendilerinin isteğiyle akademisyenliği bir meslekten ziyade iş olarak algılamaya başlamaktadır. Kamusal alana dair işlerinin özel alana dair işlerden arta kalan zamanlarda yerine getirildiğini veya akademisyenliklerinin ücretsiz ev içi emek gölgesinde şekillendiğini ifade eden akademisyen kadınların pek çoğunun gözünde istihdamları ikinci plânda kalmaktadır. Bu durum, akademisyen kadınların mesleklerinde erkeklerin ciddi ölçüde gerisinde kalmalarına neden olmaktadır.

Patriyarkanın ücretsiz ev içi emek sorumluluğunu kadınlara yüklemesi, akademisyen kadınların zaman baskısı altında çalışmalarına ve yaşamalarına neden olmaktadır. Yaşanan zaman baskısı ise ciddi ölçüde verimsizliğe neden olmaktadır. Kamusal alanda sık sık zihinlerini meşgul eden ücretsiz ev içi emeğe dayalı işler ve bu işlerin plânlanması, ücretli emek olarak üretkenliklerini ve verimliliklerini olumsuz etkilemektedir. Ücretsiz ev içi emeğe ayırdıkları zaman diliminde ise akademik çalışmalarına yeterince vakit ayıramadıklarını düşünen akademisyen kadınlar, ikili bir zihinsel yük ve suçluluk duygusuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, kadınların yaşam kaliteleri ve sağlıkları üzerinde doğrudan etkili olmakla birlikte, çoğunlukla psikolojik ve fiziksel sorunlar yaşadıklarını ifade ettikleri görülmektedir.

Kadın ve erkeklerin zaman kullanımları, bir diğer ifadeyle özel ve kamusal alanda geçirdikleri süreler kıyaslandığında, kadınların özel alanda erkeklere kıyasla daha fazla vakit geçirdikleri anlaşılmaktadır. Erkekler, kamusal alanda tamamlamadıkları işlerini özel alanda yapmaya devam edebilmelerine rağmen kadınlar için bu durum neredeyse imkânsız hâle gelmektedir. Kadınların özel alanda kamusal alana dair işleri yürütmeye çalışmaları, çoğunlukla ailenin ve toplumun ciddi muhalefetleriyle sonuçlanmakta, kadınların eşlerini ve çocuklarını ihmâl ettikleri suçlamalarına dönüşmektedir. Akademisyen kadınlar ancak ücretsiz ev içi emeğe dayalı faaliyetleri bittikten sonra üçüncü veya dördüncü mesailerine devam edebilmektedir. Bu durum, zamansız ve mekânsız çalışmanın aşırı üretim krizine dönüşmesi anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, akademisyen kadınların ders dışı zamanlarda esnek çalışma saatlerine ve mekânsal özgürlüğe sahip olmaları, toplum ve aile üyeleri tarafından ücretsiz ev içi üretime daha fazla vakit ayırabileceklerinin düşünülmesine de neden olmaktadır. Akademisyen kadınların

ders verme faaliyetleri bittiğinde boş olduklarının düşünülmesi, bunun en önemli nedenlerinden biridir. Akademik çalışmalarına veya lisansüstü eğitimlerine odaklanmak isteyen akademisyen kadınlar, ücretsiz ev içi emek kıskacına takılmaktadır. Ders verme faaliyetleri bittiğinde işlerinin bittiğinin düşünülmesi, kadınları akademik çalışmalar yerine çocukları okuldan almaya, eve erkenden giderek yemek yapmaya, yaşlı bakımına ve sayısız ev içi işe yönlendirmektedir. Bu bağlamda mesaili işlerde çalışan kadınların ikili emek sürecine maruz kalmaları ciddi bir sorun olmakla birlikte bu durum, akademisyen kadınlar için tam anlamıyla bir krize dönüşmektedir.

Akademisyen kadınların çoklu emek süreçlerindeki yoğun tempolarına rağmen genellikle eş desteği alamadıkları anlaşılmaktadır. Eş desteği olduğunu ifade eden akademisyen kadınlar ise şanslı olduklarını hissetmelerine rağmen bu desteğin oldukça kısıtlı olduğunu da ifade etmektedirler.

Geçmişte evlilik deneyimi yaşamış akademisyen kadınlar, evli oldukları dönemde toplumsal cinsiyete dayalı işbölümüne yoğun bir şekilde maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Bu durum, aile kurumunun cinsiyet rollerinin yeniden üretim alanı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte geleneksel bölüşümde bakım emeğinin merkezinde yine kadının durması, çocuk sahibi olunmasıyla birlikte iş yükünün katlanarak artması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda evlilerin bekârlara, çocukluların çocuksuzlara göre mesaileri katlanarak artmaktadır.

Akademisyen kadınların, toplumsal yaşamda ve istihdamda kadın olmanın dezavantajlarının tamamını yaşamaları, cinsiyete dayalı işbölümünün eğitim, meslek ve statüden bağımsız olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Bu nedenle ana-akım (adam-akım) iktisatta üretken kabul edilmeyen ancak yaşamın ve sermayenin devamlılığının sağlanmasında ciddi bir öneme sahip olan kadınların ücretsiz ev içi emeğinin daha görünür hâle gelmesi gerekmektedir. Bu görünürlük, akademisyen kadınların bilimsel üretimleri, kariyerleri, yaşam kaliteleri ve sağlıkları üzerinde doğrudan etkili olacaktır. İktisadi faaliyetlerin yerleşik eril kodlarının açığa çıkarılması ve dönüştürülmesi için feminist politika ve iktisat önemli araçlar olacaktır.

Kaynakça

- Acar-Savran, G. (2013). *Beden emek tarih, diyalektik bir feminizm için*. 3.b., İstanbul: Kanat Yayınları.
- Acar Savran, G. (2021). Patriyarka üzerine kısa bir not. *Praksis*, 57, 57-60.
- Akbulut, N. (2011). Ayna benlik: Kadın akademisyen gelenekçidir!. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9(34), 50-66.

- Altıok Gürel, P. (2018). İş-Yaşam dengesini sağlayan faktörlerin kadın akademisyenler için belirlenmesi: Lojistik regresyon analizi. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2018/I, 31-44.
- Avcil, C. (2021). Kadın akademisyenlerin toplumsal cinsiyet, ev-çalışma hayatı dengesi ve şiddete ilişkin gündelik hayat deneyimleri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(4), 1019-1038.
- Bayramoğlu, G. (2018). İş/Aile sınırı teorisi bağlamında kadın akademisyenlerin iş/yaşam dengesinin sağlanmasına yönelik bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(68), 1722-1744.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2019). Nitel araştırma desenleme. (Y. Temli Durmuş, Çev.), (A. Arı, Çev. Ed.). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* içinde (s. 33-74). Konya: Eğitim Yayınevi. (2016)
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2019). Görüşmeye dramacı bir yaklaşım. (Z. S. Ertem, Çev.), (A. Arı, Çev. Ed.). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* içinde (s. 113-171). Konya: Eğitim Yayınevi. (2016).
- Bircan, H. M. ve Erdoğan, N. (2020). Kadın akademisyenlerin kariyer kimliği inşası: Araştırma yapmak isteyen anne öğretim üyesi, *Journal of Economy Culture and Society*, Özel Sayı 1, 177-206.
- Böke, K. (2017). Örneklem. *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* içinde (s. 103-149). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Coşar Çelik, S. (2023). Akademide anne olmak: zaman ve mekân sorunu. G. Bayrakçı Tüzel, A. Gökçe, Kurtoğlu, A. Gönüllü Atakan ve A. Çoban (Der.). *Feminist olan politiktir* içinde (s. 127-131). İstanbul: Notabene Yayınları.
- Delphy, C. (2012). Baş düşman. G. Acar-Savran ve N. Tura Demiryontan (Der.). *Kadının görünmeyen emeği* içinde (s. 89-113). 2.b. İstanbul: Yordam Kitap.
- Demir, O. Ö. (2017). Nitel araştırma yöntemleri. *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* içinde (s. 285-318). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Demir, S. (2018). Akademide kadın: Farklı disiplinlerden kadınların akademideki yeri ve aile yaşamlarıyla etkileşimi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1), 187-210.
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (Eds.) (1994). *Handbook of qualitative research*. SAGE Publications.

- Dikmen, N. ve Maden, D. (2012). Kadın akademisyenlerin görünmeyen emeği üzerine bir araştırma: Ordu üniversitesi örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 235-250.
- Ehtiyar, V. R., Solmaz, C. ve Üst Can Ç. (2019). “Kadın akademisyen” olmak: Turizm alanındaki kadın akademisyenlere yönelik bir metafor çalışması. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(2), 296-318.
- Ergöl, Ş., Koç, G., Eroğlu, K. ve Taşkın, L. (2012). Türkiye’de kadın araştırma görevlilerinin ev ve iş yaşamlarında karşılaştıkları güçlükler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 43-49.
- Erzeybek, B. ve Gökçearslan Çifci, E. (2019). Akademisyen kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik uyumu. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1), 61-80.
- Gönen, E., Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2004). *İş ve aile yaşamının dengelenmesi akademisyen kadınlar üzerine bir araştırma*. İstanbul: Dönüşüm Yayınları.
- Hartmann, H. (2012). Marksizmle feminizmin mutsuz evliliği. G. Acar-Savran ve N. Tura Demiryontan (Ed.). *Kadının görünmeyen emeği* içinde (s. 157-198). 2.b. İstanbul: Yordam Kitap.
- Işık, E. ve Serdaroğlu, U. (2023). Feminist iktisat ya da İktisat’ın toplumsal cinsiyetinin deşifresi. U. Serdaroğlu ve E. Işık (Der.), *İktisat ve toplumsal cinsiyet: Kuramsal ve felsefi tartışmalar* içinde (s. 7-22). Ankara: Heretik Yayınları.
- Karakuş, H. (2016). Delik boru: Türkiye’deki akademisyen kadınlar üzerine bir analiz. *International Journal of Social Science*, 53(Winter II), 533-556.
- Kılıç, G. (2019). Kadın akademisyenlerin kadına yönelik ekonomik şiddet algısı: Düzce üniversitesi örneği. *Muhakeme Dergisi*, 2(1), 1-33.
- Molyneux, M. (2012). Ev emeği tartışması ve ötesi. G. Acar-Savran ve N. Tura Demiryontan (Der.). *Kadının görünmeyen emeği: maddeci bir feminizm üzerine* içinde (s. 115-155). İstanbul: Yordam Yayınları.
- Neuman, W. L. (2022). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nicel ve nitel yaklaşımlar*. 2.b. (Ö. Akkaya, Çev.), Cilt-1, Ankara: Siyasal Kitabevi. (2019).
- Özbudun, S., Sarı, C. ve Demirer, T. (2007). Önsöz. *Küreselleşme, kadın ve ‘yeni’-ataerki* içinde (s. 7-11). Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Özkaplan, N. (2023). Duygusal emek ve kadın işi/erkek işi. U. Serdaroğlu ve E. Işık (Ed.). *İktisat ve toplumsal cinsiyet: kuramsal ve felsefi tartışmalar* içinde (s. 139-154). Ankara: Heretik Yayınları.
- Punch, K. F. (2020). *Sosyal araştırmalara giriş: nicel ve nitel yaklaşımlar*. (D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz, Çev.), (Z. Etiz, Düz.). Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları. (2005).
- Sağlam, G., Tan, M. G., Çağlayan, H. (Ed.) (2013). *Türk Yükseköğretiminde Kadın Katılımı Üzerine Bir Araştırma*. Türkiye’de Bilim, Mühendislik ve Teknolojide Kadın Akademisyenler Ağı Sentez Raporu. İstanbul. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/756_1.pdf, (Erişim Tarihi: 01.02.2024).
- Suğur, S. ve Cangöz, İ. (2016). Üniversite yönetiminde kadınların eksik temsili üzerinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin rolü. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(3), 89-115.
- Şentürk, B. (2015). Çokuz ama yokuz: Türkiye’deki kadın akademisyenler üzerine bir analiz. *ViraVerita*, 2015/2, 1-22.
- Şentürk, B., Ayyıldız Ünnü, N. A. ve Kesken, J. (2017). İş yaşamında toplumsal cinsiyetin etkisi: Türkiye üniversiteleri örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 16. UİK Özel Sayısı, 865- 878.
- TÜİK Zaman Kullanım Araştırması (2015). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanım-Arastirmasi-2014-2015-18627>, (Erişim Tarihi: 04.01.2023).
- Yaman, M. (2023). *Yaşamı üretmek: bütüncül bir feminist teoriye doğru*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yerlikaya, B. (2022). Cinsiyetli bir küresel kriz mi?: Covid-19 salgını gölgesinde ekonomide küresel cinsiyet eşitsizliği. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 11(1), 62-81.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 12.b. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, S. (2018). Türkiye’de kadın akademisyen olmak. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 8(1), 29-40.

Etik Beyanı: Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Çalışma için Artvin Çoruh Üniversitesi Bilimsel

Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 10.11.2023 tarihinde E-18457941-050.99-113097 sayılı etik kurul raporu alınmıştır. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Timeless and Spaceless Work: A Qualitative Research on the Productivity Crisis of Academic Women Gripped Between Private and Public Space

Extended Abstract

1. Introduction

This study aims to expose the problems related to overtime experienced by academic women who offer their paid labor along with unpaid domestic labor. Women participating in employment are exposed to double shifts. Reasons such as the fact that being an academician requires working independently of time and place and mental and intellectual productivity cause academic women to be exposed to third or fourth shifts. In this context, the study draws attention to the integrity of women's labor and the problems experienced by academic women in private and public spaces without distinguishing between productive and non-productive labor.

2. Methodology

In this study, qualitative research method and interview technique were applied. Semi-structured interviews were preferred from the interviews and in-depth face-to-face interviews were conducted. Purposive sampling method, one of the non-probability sampling methods, was used as the data collection method in the study. The universe of the study is composed of academic women working at universities in Turkey, and the sample is composed of academic women who are married and/or have children and have experienced marriage. in-depth face-to-face interviews were conducted with 10 academician women, and the names of the individuals and institutions they worked for were kept confidential.

3. Findings

Academic women are exposed to excessive overtime as paid and unpaid labor. This situation causes a productivity crisis, motherhood and time pressure, inefficiency and career problems. It is understood that the quality of life and health of academic women are negatively affected.

4. Conclusion

This study reveals the problems that academic women experience due to excessive overtime. Academic women who are gripped between private and public space are experiencing a serious production crisis and feel pressure to work at any time. Women's unpaid domestic labor, which is not considered productive, should become visible. This type of labor, which is not considered productive in mainstream economics, is vital for the continuity of life and capital. For this reason, feminist politics and economics are gaining importance.